

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2001-2002

9 JULI 2002

Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE JUSTITIE UITGEBRACHT
DOOR DE DAMES **de T' SERCLAES**
EN **NYSSENS**

De commissie voor de Justitie heeft voorliggend wetsvoorstel behandeld tijdens haar vergaderingen van 6 december 2000, 10, 17 en 24 januari 2001, 21 februari 2001, 11 december 2001, 14 januari 2002, 19, 26 en 27 maart 2002, 16 en 30 april 2002, en 9 juli 2002.

Aangezien dit wetsvoorstel nauw samenhangt met het wetsvoorstel tot instelling van jeugdadvocaten

Aan de werkzaamheden van de commissie hebben deelgenomen :

1. Vaste leden : de heer Dubié, voorzitter; mevrouw De Schampelaere, de heer Istasse, de dames Kaçar, Leduc, de heren Mahoux, Monfils, Ramoudt, mevrouw Staveaux-Van Steenberghe, de heer Steverlyncq, mevrouw Taelman, de heer Vandenberghe, mevrouw Vanlerberghe, en de dames de T' Serclaes en Nyssens, rapporteurs.

2. Plaatsvervangers : mevrouw Bouarfa, de heer Cornil, mevrouw de Bethune, de heer Geens, mevrouw Laloy, de heer Malmendier, de dames Pehlivan en Van Riet.

3. Andere senator: de heer Happart.

Zie :

Stukken van de Senaat :

2-554 - 2000/2001 :

Nr. 1 : Wetsvoorstel van mevrouw de Bethune c.s.
Nrs. 2 tot 3 : Amendementen.

2-554 - 2001/2002 :

Nrs. 4 tot 6 : Amendementen.

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2001-2002

9 JUILLET 2002

Proposition de loi modifiant diverses dispositions relatives au droit des mineurs d'être entendus par le juge

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE PAR
MMES **de T' SERCLAES**
ET **NYSSENS**

La commission de la Justice a discuté la proposition de loi à l'examen au cours de ses réunions des 6 décembre 2000, 10, 17 et 24 janvier 2001, 21 février 2001, 11 décembre 2001, 14 janvier 2002, 19, 26 et 27 mars 2002, 16 et 30 avril 2002 et 9 juillet 2002.

Étant donné que cette proposition de loi présente un lien étroit avec la proposition de loi instituant les

Ont participé aux travaux de la commission :

1. Membres effectifs : M. Dubié, président; Mme De Schampelaere, M. Istasse, Mmes Kaçar, Leduc, MM. Mahoux, Monfils, Ramoudt, Mme Staveaux-Van Steenberghe, M. Steverlyncq, Mme Taelman, M. Vandenberghe, Mmes Vanlerberghe, de T' Serclaes et Nyssens, rapporteuses.

2. Membres suppléants : Mme Bouarfa, M. Cornil, Mme de Bethune, M. Geens, Mme Laloy, M. Malmendier, Mmes Pehlivan et Van Riet.

3. Autre sénateur: M. Happart.

Voir :

Documents du Sénat :

2-554 - 2000/2001 :

N° 1 : Proposition de loi de Mme de Bethune et consorts.
N°s 2 à 3 : Amendements.

2-554 - 2001/2002 :

N°s 4 à 6 : Amendements.

voor minderjarigen (stuk Senaat, nr. 2-256) en het wetsvoorstel betreffende het recht van minderjarigen op toegang tot de rechter (stuk Senaat, nr. 2-626), kan voor de bespreking ook worden verwezen naar deze verslagen (stukken Senaat, nrs. 2-256/6 en 2-256/12, en 2-626/5).

I. INLEIDENDE UITEENZETTING DOOR DE INDIENSTER VAN HET WETSVORSTEL

De indienster verwijst naar de toelichting bij het wetsvoorstel (stuk Senaat, nr. 2-554/1).

II. BESPREKING

A. Hoorzitting met de heren Juan Verlinden en Amaury de Terwangne, advocaten bij de balie te Brussel, afgevaardigd bestuurders van de VZW Avocats des Jeunes, de heer Thierry Moreau, advocaat bij de balie te Nijvel, de heer Claude Lelièvre, kinderrechtencommissaris van de Franse Gemeenschap, mevrouw Ankie Vandekerckhove, kinderrechtencommissaris van de Vlaamse Gemeenschap, de heer Damien Vandermeersch, onderzoeksrechter te Brussel, de heer Geert Decock, advocaat bij de balie te Gent, mevrouw Ingrid De Jonghe, oprichtster Permanentie Jeugdrechtbank te Antwerpen.

Zie stuk Senaat, nr. 2-256/6, blz. 7 tot 35.

B. Algemene bespreking

Mevrouw Taelman wijst erop dat de bepalingen over het horen van minderjarigen verspreid zijn over verschillende wetten (zie bijvoorbeeld wet op de voogdij). Het zou goed zijn al deze bepalingen samen te brengen om aldus tot een coherente regeling te komen van het hoorrecht.

Het huidige artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek betekende destijds een hele stap vooruit op het vlak van de rechtspositie van de minderjarige. Voordien bestond immers, bij een geschil tussen de ouders, enkel de mogelijkheid tot een maatschappelijk onderzoek. Dit voldeed meestal niet, aangezien het een fragmentarische opname betreft en meestal enkel het standpunt weergeeft van de partij die het best kan spreken. Door artikel 931 wordt de minderjarige zelf gehoord en kan hij aldus bepaalde problemen melden aan de rechter. Bepaalde rechters passen artikel 931 zeer consequent toe en gaan na vanaf wanneer een minderjarige in staat is zijn standpunt te verwoorden. Andere rechters gaan er systematisch van uit dat minderjarigen onder een bepaalde leeftijdsgrens nooit in staat zijn een bijdrage te leveren tot de oplossing van het geding. De fragmentarische toepassing op het terrein en de onmogelijkheid om

avocats des mineurs (doc. Sénat, n° 2-256) et la proposition de loi ouvrant l'accès à la justice aux mineurs (doc. Sénat, n° 2-626), on peut également renvoyer, pour la discussion, aux rapports y afférents (doc. Sénat, n°s 2-256/6 et 2-256/12, et 2-626/5).

I. EXPOSÉINTRODUCTIF DEL'AUTEURDE LA PROPOSITION DE LOI

L'auteur renvoie aux développements de la proposition de loi (doc. Sénat, n° 2-554/1).

II. DISCUSSION

A. Audition de MM. Juan Verlinden et Amaury de Terwangne, avocats au barreau de Bruxelles, administrateurs délégués de l'ASBL Avocats des Jeunes, M. Thierry Moreau, avocat au barreau de Nivelles, M. Claude Lelièvre, délégué général aux droits de l'enfant de la Communauté française, Mme Ankie Vandekerckhove, déléguée générale aux droits de l'enfant de la Communauté flamande. M. Damien Vandermeersch, juge d'instruction à Bruxelles, M. Geert Decock, avocat au barreau de Gand, et Mme Ingrid De Jonghe, fondatrice de *Permanentie Jeugdrechtbank* à Anvers.

Voir le doc. Sénat, n° 2-256/6, pp. 7 à 35.

B. Discussion générale

Mme Taelman souligne que les dispositions relatives à l'audition de mineurs sont disséminées dans différentes lois (voir, par exemple, la loi sur la tutelle). Il serait opportun de rassembler toutes ces dispositions pour aboutir de la sorte à une réglementation cohérente du droit d'être entendu.

L'article 931 actuel du Code judiciaire a constitué à l'époque un grand pas en avant en ce qui concerne le statut juridique du mineur. Précédemment, la seule possibilité en cas de litige entre les parents était en effet l'enquête sociale. Cela ne suffisait généralement pas, car il s'agit d'une vue fragmentaire et l'enquête ne reproduit le plus souvent que le point de vue de la partie qui sait le mieux s'exprimer. En application de l'article 931, le mineur est lui-même entendu et peut de la sorte signaler certains problèmes au juge. Certains juges appliquent l'article 931 d'une manière très conséquente et examinent à partir de quand un mineur est à même d'exprimer son opinion. D'autres juges partent systématiquement du principe qu'au-dessous d'une certaine limite d'âge, les mineurs ne sont jamais capables de contribuer à la solution du litige. L'application fragmentaire sur le terrain et l'impossibilité de faire appel de la décision du tribu-

een beroep in te stellen tegen de beslissing van de rechtbank de minderjarige niet te horen doet problemen rijzen.

De rechtspositie van de minderjarige zou merkkelijk verbeterd zijn, indien het wetsvoorstel nr. 2-626, samen met en afgestemd op de wetsvoorstellen van mevrouw de Bethune (stuk Senaat, nr. 2-554) en van mevrouw Lindekens (stuk Senaat, nr. 2-256), zou kunnen worden goedgekeurd. Deze stap vooruit zou België sieren op de eerstkomende conventie over de rechten van het kind (september 2001 — New York).

De heer de Clippele vraagt waarin de vooruitgang op het vlak van het horen van minderjarigen juist bestaat.

De minister legt uit dat het de bedoeling is de aanwezige struikelblokken uit de weg te ruimen. Volwassenen hebben al te vaak de ingesteldheid dat minderjarigen zich niet kunnen uitdrukken en onvoldoende met hun rechten kunnen omgaan. Deze hindernis wordt geschrapt door in een oproepingsplicht te voorzien, zodat elke minderjarige minstens het recht krijgt te spreken. Dit betekent niet dat het kind systematisch moet gebruik maken van dat recht. Indien het dit niet wenst, kan het beslissen niet te spreken. De betreffende wetsvoorstellen nemen echter een hinderpaal weg voor alle minderjarigen die het lef niet hebben of de mogelijkheden niet krijgen om bij een rechter terecht te komen, voor zover zij in staat zijn een eigen mening te vormen («eigen mening vormen» versus «over een onderscheidingsvermogen beschikken» — dit laatste veronderstelt immers dat men de gevolgen van hetgeen men doet kan inschatten). Het betreft het recht van kinderen om gehoord te worden en vrij hun mening te kunnen uiten; het gaat dus niet om een hoorrecht, waarbij de rechter kiest wanneer de minderjarige wordt gehoord.

Wat betreft de leeftijden, wijst de minister erop dat de regering de leeftijd van 12 jaar vooropstelt. Deze leeftijds grens wordt aangehouden omwille van de rechtszekerheid. Dit wordt beschouwd als de leeftijd waarop, zoals ook eerder in ons recht werd aanvaard (zie bijvoorbeeld wetsontwerp betreffende adoptie), de minderjarige kan worden verondersteld op een behoorlijke wijze zijn mening te kunnen vormen en ze ook vrijelijk te kunnen uiten. Het is ook de leeftijd waarop de minderjarige het basisonderwijs achter de rug heeft en reeds de fundamenten van zijn persoonlijkheid heeft gevormd aan de drempel van de puberteit.

Het is ook de leeftijd waarboven de minderjarige die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd, wordt gedagvaard en aanwezig is bij de behandeling van zijn zaak op de terechtzitting. De minderjarige wordt gehoord in alle aangelegenheden die hem aanbelangen of betreffen, en dus ook bijvoorbeeld bij zijn adoptie. Verder verwijst de minister naar de verantwoording van amendement nr. 2.

nal de ne pas entendre le mineur engendrent des problèmes.

Si la proposition de loi 2-626 ainsi que celles de Mme de Bethune (n° 2-554) et de Mme Lindekens (n° 2-256) pouvaient être harmonisées et adoptées simultanément, le statut juridique du mineur s'en trouverait sensiblement amélioré. Ce pas en avant honorerait la Belgique lors de la prochaine convention sur les droits de l'enfant (septembre 2001 — New York).

M. de Clippele demande en quoi consistent exactement les progrès en matière d'audition des mineurs.

Le ministre explique que l'objectif poursuivi est de lever les écueils qui jalonnent la route. Les adultes ont trop souvent tendance à croire que les mineurs ne savent pas s'exprimer et ne peuvent pas suffisamment faire valoir leurs droits. On surmontera cet obstacle en prévoyant une obligation de convocation, de sorte que chaque mineur obtienne au moins le droit de parler. Cela ne signifie pas que l'enfant doit systématiquement faire usage de ce droit. S'il ne le souhaite pas, il peut décider de ne pas parler. Les propositions de loi en question suppriment toutefois un obstacle pour tous les mineurs qui n'ont pas l'audace ou les possibilités de comparaître devant un juge, pour autant qu'ils soient capables de se forger une opinion («capacité d'avoir sa propre opinion» contre «capacité de discernement» — cette dernière notion suppose en effet que l'on puisse évaluer les conséquences de ses actes). Il s'agit du droit, pour les enfants, d'être entendus et d'exprimer librement leur opinion; ce n'est donc pas un droit d'entendre l'enfant, en vertu duquel le juge choisirait quand ce dernier serait entendu.

En ce qui concerne les âges, le ministre signale que le gouvernement préconise l'âge de 12 ans. Cette limite d'âge est retenue pour des motifs de sécurité juridique. Elle est considérée comme l'âge auquel, comme l'acceptait précédemment aussi notre droit (voir, par exemple, le projet de loi relative à l'adoption), le mineur est censé pouvoir raisonnablement se forger une opinion et l'exprimer librement. C'est aussi l'âge auquel le mineur a terminé l'enseignement fondamental et auquel il a déjà formé les bases de sa personnalité au seuil de la puberté.

C'est également l'âge à partir duquel le mineur qui a commis un fait qualifié d'infraction est cité et assiste à l'instruction de sa cause à l'audience. Le mineur est entendu dans toutes les affaires qui le concernent ou l'intéressent, donc par exemple également en ce qui concerne son adoption. Pour le reste, le ministre renvoie à la justification de l'amendement n° 2.

Spreker onderstreept dat het kind kan ingaan tegen de mening van de sociale dienst over het feit of hij al dan niet zijn mening kan te kennen geven. Het kind moet een verhaalmogelijkheid hebben om zo voor de rechter te kunnen komen, zodat de rechter zelf een oordeel kan vellen of de minderjarige al dan niet in staat is zich een mening te kunnen vormen.

C. Artikelsgewijze bespreking

Artikel 1

Over dit artikel worden geen opmerkingen gemaakt.

Artikel 2

C.1. Eerste bespreking

Mevrouw de Bethune en mevrouw De Schampheleere dienen amendement nr. 8 in (stuk Senaat, nr. 2-554/3) dat voorstelt in het voorgestelde artikel 931, derde lid, de woorden «of door de persoon die deze aanwijst» te doen vervallen.

Mevrouw de Bethune verwijst naar de verantwoording van het amendement.

De minister wijst erop dat sommige rechters eigenlijk niet bekwaam zijn een gesprek te voeren op het niveau van de kinderen. Dit is de harde realiteit. In dat geval is het beter dat de rechter het gesprek overlaat aan personen die daar wel bekwaam toe zijn.

Mevrouw Taelman stipt aan dat sommige rechters bang zijn kinderen te horen. Aldus zouden zij systematisch de maatschappelijke dienst, enz. kunnen belasten met het horen van het kind. Dan bestaat het risico dat men terug met een maatschappelijk verslag gaat werken. Hierdoor gaat echter een essentieel deel van de meerwaarde van het recht gehoord te worden verloren. De grote meerwaarde van het horen bestaat erin dat de rechter er zich zelf kan van vergewissen hoe het kind reageert op bepaalde omstandigheden. Niet alleen hetgeen het kind zegt is belangrijk, maar ook de omkaderende omstandigheden.

Mevrouw de Bethune oppert dat er een vorming moet worden voorzien voor de magistraten.

Mevrouw de Bethune en mevrouw De Schampheleere dienen amendement nr. 9 in (stuk Senaat, nr. 2-554/3) dat voorstelt in het voorgestelde artikel 931, derde lid, de woorden «tenzij de rechter bij een speciaal gemotiveerde beslissing oordeelt dat het een zaak betreft van kennelijk ondergeschikt belang» en de laatste zin te doen vervallen.

Mevrouw de Bethune verwijst naar de verantwoording van het amendement. Het is niet altijd duidelijk in te schatten wat een zaak van kennelijk onderge-

L'intervenant souligne que l'enfant peut s'opposer à l'avis du service social sur la question de savoir s'il peut donner ou non son opinion. L'enfant doit avoir une possibilité d'appel pour pouvoir comparaître devant le juge, de manière que celui-ci puisse juger s'il est capable ou non de se forger une opinion.

C. Discussion des articles

Article 1er

Cet article ne suscite aucune observation.

Article 2

C.1. Première discussion

Mme de Bethune et Mme De Schampheleere déposent l'amendement n° 8 (doc. Sénat, n° 2-554/3) qui vise à supprimer, à l'article 931, alinéa 3, proposé, les mots «ou la personne désignée par ce dernier».

Mme de Bethune renvoie à la justification de l'amendement.

Le ministre attire l'attention sur le fait que certains juges ne sont pas capables de converser avec un enfant en se mettant à son niveau. C'est la dure réalité. Dans ce cas, il est préférable que le juge confie l'entretien avec l'enfant à une personne qui en est capable.

Mme Taelman note que certains juges ont peur d'entendre des enfants et qu'ils pourraient dès lors charger systématiquement le service social, etc. de les entendre, si bien qu'on risquerait à nouveau de devoir travailler sur la base d'un rapport social et qu'une part essentielle de la plus-value que représente le droit d'être entendu serait perdue. Le grand intérêt de l'audition réside dans la possibilité qu'elle offre au juge de se rendre compte lui-même de la manière dont l'enfant réagit à certaines circonstances. L'important, c'est non seulement ce que l'enfant dit, mais aussi le contexte dans lequel il le dit.

Mme de Bethune estime qu'il faut prévoir une formation pour les magistrats.

Mme de Bethune et Mme De Schampheleere déposent l'amendement n° 9 (doc. Sénat, n° 2-554/3) qui vise à supprimer, à l'article 931, alinéa 3, proposé, les mots «sauf si le juge estime, par une décision spécialement motivée, que l'affaire dont il s'agit est d'intérêt manifestement secondaire», ainsi que la dernière phrase.

Mme de Bethune renvoie à la justification de l'amendement. Il n'est pas toujours facile d'évaluer ce qui est «manifestement d'intérêt secondaire».

schikt belang is. Het meenemen van speelgoed of het bij zich houden van een huisdier kan voor het kind zeer belangrijk zijn. Er zijn verschillende interpretaties mogelijk van een dergelijk rekbaar begrip. Aldus lijkt het beter deze uitzondering te schrappen, die daarentegen wel wordt gehanteerd in Nederland.

Mevrouw Taelman verwijst naar het regeringsamendement, dat de mogelijkheid voorziet voor de minderjarige om bij de rechter schriftelijk op te komen tegen de beschikking waarbij de rechter ten onrechte oordeelt dat het kind niet moet worden gehoord omdat het een zaak van kennelijk ondergeschikt belang betreft. Het kind kan er aldus op wijzen dat wat voor de rechter van ondergeschikt belang is, dit niet is voor hem. Aldus worden de praktische haalbaarheid van deze bepaling en de meerwaarde van het horen met elkaar verzoend.

Mevrouw de Bethune wijst erop dat ook zij deze mogelijkheid heeft voorzien.

De minister blijft bij het standpunt dat men de rechtbanken niet moet confronteren met al te veel zaken van ondergeschikt belang. Een correctief moet wel mogelijk zijn, door de minderjarige toe te laten om schriftelijk bezwaar aan te tekenen tegen het oordeel van de rechter.

De dames de Bethune De Schamphelaere dienen amendement nr. 10 in (stuk Senaat, nr. 2-554/3) dat subsidiair is ten aanzien van amendement nr. 9 en verduidelijkt dat het bezwaar dat de minderjarige kan aantekenen tegen de weigering van de rechter om hem te horen, dient te gebeuren bij dezelfde rechtsinstantie.

Mevrouw de Bethune en mevrouw De Schamphelaere dienen amendement nr. 11 in (stuk Senaat, nr. 2-554/3), met dezelfde verantwoording als amendement nr. 8. De rechter kan zich niet laten vervangen voor het horen van de minderjarige en aldus dienen de woorden «of door de persoon die deze aanwijst» te vervallen.

De minister verwijst naar het regeringsamendement (amendement nr. 2, *cf. infra*). De appreciatiemogelijkheid van het feit of een kind van minder 12 jaar over de mogelijkheden beschikt zich een mening te vormen en deze vrij te uiten wordt in de eerste plaats overgelaten aan de sociaal assistent. Er is echter de mogelijkheid van verhaal tegen deze beschikking.

De amendementen nrs. 12 en 13 van mevrouw de Bethune en mevrouw De Schamphelaere hebben dezelfde strekking als amendementen nrs. 9 en 10 (kennelijk ondergeschikt belang — bij dezelfde rechter).

Mevrouw de Bethune en mevrouw De Schamphelaere dienen amendement nr. 14 in (stuk Senaat, nr. 2-554/3) dat het vijfde lid van artikel 931 vervangt. Aldus wordt geopteerd voor de oproepings-

Emporter des jouets ou garder un animal de compagnie près de soi peut être très important pour l'enfant. On peut interpréter différemment une notion aussi extensible. Il serait donc préférable de supprimer l'exception en question, même si on l'utilise aux Pays-Bas.

Mme Taelman renvoie à l'amendement du gouvernement qui prévoit la possibilité, pour le mineur, de s'opposer par écrit, auprès du juge, à l'ordonnance par laquelle celui-ci estime à tort qu'il ne doit pas être entendu, parce que l'affaire le concernant est d'intérêt manifestement secondaire. On permet ainsi à l'enfant d'attirer l'attention sur le fait que ce qui est d'intérêt manifestement secondaire pour le juge ne l'est pas pour lui. On améliore ainsi l'applicabilité de cette disposition en se servant de la plus-value qu'apporte l'audition.

Mme de Bethune attire l'attention sur le fait qu'elle a également prévu cette possibilité.

Le ministre reste d'avis qu'il ne faut pas exagérément charger les tribunaux d'affaires manifestement secondaires, mais on doit pouvoir apporter un correctif en permettant au mineur de s'opposer par écrit à l'ordonnance du juge.

Mmes de Bethune et De Schamphelaere déposent l'amendement n° 10 (doc. Sénat, n° 2-554/3), qui est un amendement subsidiaire à l'amendement n° 9, qui précise que l'appel éventuel du mineur contre le refus du juge de l'entendre doit être interjeté devant la même instance judiciaire.

Mme de Bethune et Mme De Schamphelaere déposent l'amendement n° 11 (doc. Sénat, n° 2-554/3) dont la justification est la même que celle de l'amendement n° 8. Le juge ne peut pas se faire remplacer pour ce qui est de l'audition du mineur et il convient dès lors de supprimer les mots «ou après que la personne qu'il a désignée à cet effet aura constaté».

Le ministre renvoie à l'amendement du gouvernement (amendement n° 2, *cf. ci-dessous*). Celui-ci vise à confier en premier lieu à l'assistant social le pouvoir d'apprécier si l'enfant de moins de 12 ans est capable de se former une opinion et de l'exprimer librement. La décision de l'assistant social doit toutefois être susceptible d'appel.

Les amendements n°s 12 et 13 de Mme de Bethune et Mme De Schamphelaere ont le même objet que les amendements n°s 9 et 10 (intérêt manifestement secondaire — devant le même juge).

Mme de Bethune et Mme De Schamphelaere déposent l'amendement n° 14 (doc. Sénat, n° 2-554/3) qui vise à remplacer l'alinéa 5 de l'article 931. Elles optent ainsi pour une obligation de convocation

plicht, veeleer dan voor de verschijningsplicht. De minderjarige kan dus weigeren aan de oproeping van de rechter gevolg te geven.

Mevrouw de Bethune verwijst naar de verantwoording van het amendement.

Mevrouw Taelman kan de filosofie van het amendement bijtreden. Voor sommige minderjarigen kan de verschijning immers een te zware emotionele belasting vormen.

Wat betreft het technische aspect, vraagt spreekster of het wel zin heeft de mogelijkheid te verlenen om de minderjarige die weigert aan de oproeping gevolg te geven te laten vertegenwoordigen door een advocaat. Bovendien lijkt de voorziene procedure nogal zwaar.

De minister kan zich niet helemaal scharen achter dit amendement. Spreker wijst erop dat de druk van de ouders om niet te verschijnen hier opnieuw de kop opsteekt. De minderjarige zou dan wel kunnen weigeren iets te zeggen bij de rechter. Men bouwt best wel in dat alle kinderen gelijk zijn en allen moeten worden opgeroepen.

Verder lijkt het tweede lid van de voorgestelde bepaling niet helemaal te stroken met de aangenomen tekst betreffende de jeugdadvocaten. Artikel 2, § 2, van deze tekst bepaalt dat in elke gerechtelijke of administratieve rechtspleging die hem betreft of aanbelangt, de minderjarige op zijn eenvoudig schriftelijk verzoek kan worden bijgestaan door een jeugdadvocaat. Het is dus niet zeker dat de minderjarige een advocaat heeft of er een zal vragen. Bovendien is het onderhoud van de minderjarige met de rechter, onder vier ogen, zeer belangrijk. Dit valt niet te rijmen met de vertegenwoordiging. Hier kan ook verwezen worden naar artikel 2, § 4, van het wetsvoorstel betreffende de jeugdadvocaten. Deze tekst zal in het licht van het recht om gehoord te worden moeten worden bijgeschaafd.

Mevrouw Vanlerberghe meent dat de mogelijkheid te weigeren de druk van ouders in de hand zal werken. Het is zo al onvermijdelijk dat de kinderen onder druk zullen komen te staan (ook druk over hetgeen zij bij de rechter zullen moeten zeggen).

Verder vraagt spreekster zich af of het wel goed is te bepalen dat het kind in ieder geval moet worden gehoord door de rechter. Een kind kan bijvoorbeeld dichtklappen als de rechter een man is (bijvoorbeeld in geval van incest). Ook hierover moet worden nagedacht.

Mevrouw de Bethune besluit dat er een globaal akkoord bestaat over het feit dat het kind dient te worden opgeroepen. De discussie betreft enkel de verschijningsplicht. Op dat vlak dient er rekening te worden gehouden met verschillende elementen.

plutôt que pour une obligation de comparution, si bien que le mineur peut refuser de donner suite à la convocation du juge.

Mme de Bethune renvoie à la justification de l'amendement.

Mme Taelman dit pouvoir souscrire à la philosophie de l'amendement. En effet, la comparution peut entraîner une charge émotionnelle trop lourde pour certains mineurs.

En ce qui concerne l'aspect technique, l'intervenante demande si permettre au mineur qui refuse de donner suite à une convocation de se faire représenter par un avocat a un sens. Il semble, en outre, que la procédure prévue soit assez lourde.

Le ministre ne peut pas souscrire pleinement à cet amendement. Il signale que le risque que les parents fassent pression pour que le mineur ne comparaisse pas réapparaît en l'occurrence. Le mineur pourrait refuser de parler au juge. Il serait préférable de prévoir que tous les enfants sont égaux et qu'ils doivent tous être convoqués.

En outre, l'alinéa 2 de la disposition proposée ne semble pas être tout à fait conforme au texte adopté relatif aux avocats des mineurs. L'article 2, § 2, de ce texte dispose que dans toute procédure judiciaire ou administrative le concernant ou touchant à son intérêt, le mineur peut, sur simple requête écrite, être assisté par un avocat des jeunes. Il n'est donc pas certain que le mineur ait déjà un avocat ou qu'il en demandera un. En outre, l'entretien du mineur avec le juge, en aparté, est très important, ce qui exclut que l'on puisse lui donner la possibilité de se faire représenter. On peut également renvoyer, en l'occurrence, à l'article 2, § 4, de la proposition de loi instituant les avocats des mineurs. Il faudra modifier ce texte en tenant compte du droit d'être entendu.

Mme Vanlerberghe estime que la possibilité de refuser de comparaître favorisera les pressions de la part des parents. Il est d'ores et déjà impossible d'éviter que les enfants subissent des pressions (également à propos des déclarations qu'ils devront faire au juge).

Par ailleurs, l'intervenante se demande s'il est bon de prévoir que l'enfant doit en tout cas être entendu par le juge. Un enfant peut sombrer dans le mutisme si le juge est un homme (par exemple en cas d'inceste). Il faudrait également réfléchir à ce problème.

Mme de Bethune conclut qu'il existe un accord global sur la nécessité de convoquer l'enfant. La discussion ne porte que sur l'obligation de comparaître. A cet égard, il faut tenir compte de plusieurs éléments: ainsi doit-on attribuer un avocat

Indien het kind moet verschijnen, moet hem een advocaat voor minderjarigen worden toegewezen. Ook moet duidelijk gemaakt worden dat het kind niet verplicht is te spreken.

Mevrouw Taelman kan de algemene instemming met de oproepingsplicht bijtreeden. Anders ligt het met de verschijningsplicht. Spreekster kan zich voorstellen dat het binnenstappen van een rechtbank voor bepaalde kinderen zeer zwaar emotioneel belastend is. Er moet nog worden nagedacht over voordelen en nadelen van een eventuele verschijningsplicht. Eventueel zou hierover advies kunnen worden gevraagd aan psychologen.

Mevrouw de Bethune stipt aan dat het element van mogelijke intimidatie van kinderen niet moet worden overschat. Ook kinderen die naar het Parlement komen zijn niet zwaar onder de indruk.

Het risico bestaat dat de ongelijkheid nog groter wordt gemaakt als men de kinderen vrij laat te verschijnen. Dan zullen enkel mondige kinderen en kinderen van ouders die het goed vinden dat een kind zijn zeg heeft, verschijnen. Men zal dan juist de kinderen in problematische gezinnen, waarbij het kind echt in verdrukking is, ervan weerhouden te verschijnen.

De heer Malmendier heeft de indruk dat men poogt het kind aan te passen aan de instelling, en niet omgekeerd. Het is in het belang van het kind dat de instelling wordt aangepast aan het kind. Aldus zou de rechter zich kunnen verplaatsen en het kind bijvoorbeeld in de school ontmoeten.

De minister wijst erop dat ook een ontmoeting in de school, waarvan de medeleerlingen op de hoogte zijn, zeer stigmatiserend kan zijn voor de kinderen; spreker gaat akkoord met het feit dat er meer aangepaste lokalen moeten zijn. Een oplossing zou kunnen worden geboden door een ontmoeting in de justitiehuisen. De rechter zou over de plaats moeten beslissen.

Mevrouw Taelman sluit zich aan bij de heer Malmendier in zoverre dat deze stelde dat het kind niet aan het instituut moet worden aangepast, maar omgekeerd. Men moet zich bewust zijn van het feit dat het horen door de rechter toch tijdens de schooluren zal gebeuren en het kind aldus toch gedwongen zal zijn uitleg te verschaffen aan de medeleerlingen.

Mevrouw de Bethune onderstreept het belang van de aanpassing van de instellingen aan de kinderen. De justitiehuisen bieden een mogelijkheid; er zijn ook andere precedenten (zie slachtofferbejegening). Het lijkt spreekster niet nodig al te expliciet te zijn over de lokatie in de wet. Er moet een zekere praktijk worden opgebouwd vanuit de rechtbanken. Eventueel dienen richtlijnen te worden gegeven vanwege het ministerie van Justitie.

Amendement nr. 15 van mevrouw de Bethune en mevrouw De Schamphelaere (stuk Senaat,

au mineur si celui-ci doit comparaître. Il faut également préciser que l'enfant n'est pas obligé de parler.

Mme Taelman peut se rallier à l'obligation de convocation. Il n'en va pas de même de l'obligation de comparaître. L'intervenante peut s'imaginer qu'entrer dans un tribunal peut être émotionnellement très pénible pour certains enfants. Il faut encore réfléchir aux avantages et aux inconvénients d'une éventuelle obligation de comparaître. On pourrait demander l'avis des psychologues à ce propos.

Mme de Bethune souligne qu'il ne faudrait pas surestimer l'intimidation possible des enfants. Les enfants qui viennent au parlement ne sont pas très impressionnés non plus.

On risque d'accentuer l'inégalité si on laisse aux enfants la liberté de comparaître, car dans ce cas, seuls les enfants capables de s'exprimer et ceux dont les parents estiment bon qu'un enfant ait son mot à dire comparaitront. On empêchera précisément de comparaître les enfants de familles à problèmes, où l'enfant est vraiment opprimé.

M. Malmendier a l'impression qu'on essaie d'adapter l'enfant à l'institution plutôt que l'inverse. Il est dans l'intérêt de l'enfant que l'institution lui soit adaptée. Ainsi le juge pourrait-il se déplacer et rencontrer l'enfant, par exemple à l'école.

Le ministre fait remarquer qu'une rencontre à l'école, dont les autres élèves seront informés, pourrait être très stigmatisante pour l'enfant; l'intervenant est d'accord pour dire qu'il faudrait des locaux plus adaptés. On pourrait résoudre le problème en organisant les rencontres dans les maisons de justice. Le juge devrait décider de l'endroit.

Mme Taelman est d'accord avec M. Malmendier lorsqu'il dit que l'on ne doit pas adapter l'enfant à l'institution, mais l'inverse. Il faut se rendre compte que l'audition par le juge aura quand même lieu pendant les heures d'école et que l'enfant sera quand même obligé de donner des explications aux autres élèves.

Mme de Bethune souligne combien il est important d'adapter les institutions aux enfants. Les maisons de justice sont une possibilité, mais il y a aussi d'autres précédents (voir l'accueil des victimes). L'intervenante trouve qu'il n'est pas nécessaire que la loi soit trop explicite sur la question de la localisation. Les tribunaux devront développer une certaine pratique. Le ministère de la Justice devra éventuellement donner des directives.

L'amendement n° 15 de Mmes de Bethune et de Schamphelaere (doc. Sénat n° 2-554/3) remplace l'ali-

nr. 2-544/3) vervangt het achtste lid en bepaalt dat de minderjarige alleen wordt gehoord, met bijstand van zijn (jeugd)advocaat. Hij kan zich ook laten vergezellen door een vertrouwenspersoon die onafhankelijk is van de partijen in het geding.

Het amendement bepaalt eveneens dat de vertrouwenspersoon de mening van de minderjarige kan toelichten. De vertrouwenspersoon kan aldus de functie van geheugen van de minderjarige vervullen.

De minister kan zich niet scharen achter dit amendement. Hij vreest voor de suggestieve benadering van een kind dat reeds loyauteitsproblemen heeft. Als het kind buiten aan de advocaat meldt dat hij iets belangrijks is vergeten te zeggen, kan de advocaat ervoor zorgen dat de minderjarige een nieuw onderhoud heeft met de rechter. Het feit dat het kind onder vier ogen met de rechter kan praten is belangrijk. Eventueel kan hij zich wel laten vergezellen, wat niet hetzelfde is als bijstand, door een advocaat.

De heer Malmendier vraagt zich af of men het probleem niet kan opvangen door, voorafgaand aan het onderhoud van het kind met de rechter, een onderhoud te voorzien van de rechter met de vertrouwenspersoon van het kind. Aldus weet het kind dat de boodschap dat het wil overbrengen, reeds aan de rechter is meegedeeld. Dit neemt een zekere rem weg. Men mag niet vergeten dat het moeilijk is voor een kind om een persoon die hij voor het eerst ziet, in vertrouwen te nemen.

Mevrouw Vanlerberghe vreest voor beïnvloeding van het kind door de advocaat. Het kind kijkt immers op naar zijn advocaat.

Verder vraagt spreekster of er een tussenstap is tussen de oproeping van de minderjarige en de verschijning voor de rechter. Zal de jeugdadvocaat de minderjarige voorbereiden?

Mevrouw de Bethune antwoordt bevestigend.

De minister verwijst naar het regeringsamendement nr. 2 (stuk Senaat, nr. 2-554/2). De minderjarige wordt buiten de aanwezigheid van wie ook, de griffier uitgezonderd, gehoord, behalve wanneer de rechter in het belang van de minderjarige beslist dat een door hem daartoe aangewezen persoon de minderjarige moet vergezellen, dan wel bijstaan.

De bedoeling is dat de minderjarige kan worden vergezeld. Dit moet worden verstaan als een louter fysieke aanwezigheid door een door de rechter aangewezen persoon. Bijstand gaat verder dan vergezellen en werd oorspronkelijk uitgedacht als bijstand bijvoorbeeld door een dovertolk of door een psychiater. Vergezelen heeft dezelfde zin als bij het horen van kinderen, die het slachtoffer zijn van seksuele misdrijven. Het betreft een fysieke aanwezigheid om het kind in zekere zin gerust te stellen. Er is echter geen tussenkomst van deze persoon, die op de achtergrond blijft.

néa 6 et dispose que le mineur est entendu seul, avec l'assistance de son avocat (des mineurs). Il peut aussi se faire accompagner d'une personne de confiance indépendante des parties à l'instance.

L'amendement prévoit aussi que la personne de confiance peut expliquer le point de vue du mineur. La personne de confiance peut ainsi faire office de mémoire du mineur.

Le ministre ne peut souscrire à cet amendement. Il redoute une approche suggestive envers un enfant qui est déjà confronté à des problèmes de loyauté. Si, une fois sorti, l'enfant signale à son avocat qu'il a oublié de dire quelque chose d'important, celui-ci peut faire en sorte que le mineur ait un nouvel entretien avec le juge. La possibilité pour l'enfant de parler en tête-à-tête avec le juge est importante. Il peut éventuellement se faire accompagner par un avocat, ce qui n'est pas la même chose que se faire assister.

M. Malmendier se demande si l'on ne pourrait pas résoudre le problème en organisant un entretien entre le juge et la personne de confiance de l'enfant avant l'entretien que ce dernier doit avoir avec le juge. L'enfant saurait ainsi que le message qu'il veut faire passer a déjà été communiqué au juge. Cela éliminerait un frein. Il ne faut pas oublier qu'il est difficile pour un enfant de faire confiance à une personne qu'il voit pour la première fois.

Mme Vanlerberghe craint que l'enfant ne soit influencé par l'avocat. L'enfant admire en effet son avocat.

L'intervenante demande en outre s'il y a une étape intermédiaire entre la convocation du mineur et sa comparution devant le juge. L'avocat du mineur va-t-il préparer celui-ci à cet entretien?

Mme de Bethune répond par l'affirmative.

Le ministre se réfère à l'amendement n° 2 du gouvernement (doc. Sénat, n° 2-554/2). Le mineur est entendu hors de la présence de quiconque, à l'exception du greffier, sauf lorsque le juge décide dans l'intérêt du mineur qu'une personne qu'il désigne à cette fin doit accompagner, voire assister, le mineur.

Le but est que le mineur puisse être accompagné. Il faut entendre par là une présence purement physique de la personne désignée par le juge. L'assistance va au-delà du simple fait d'accompagner et avait été conçue initialement comme l'assistance fournie par un interprète pour malentendants ou par un psychiatre. L'accompagnement est à prendre dans le même sens que lors de l'audition d'enfants victimes d'abus sexuels. Il s'agit d'une présence physique pour rassurer quelque peu l'enfant. La personne qui accompagne l'enfant n'intervient pas et se tient à l'arrière-plan.

De mogelijkheid van toelichting van de vertrouwenspersoon wekt bij spreker enige onrust op.

De commissie beslist de besprekingen te voeren op basis van het amendement nr. 2 van de regering, dat het oorspronkelijk wetsvoorstel grotendeels vervangt.

De minister verwijst naar de verantwoording van het amendement.

Het regeringsamendement nr. 2 gaat uit van het huidige artikel 931. Er wordt een onderscheid gemaakt op basis van leeftijd. Vanuit de bezorgdheid om een evenwicht te creëren met andere wettelijke teksten, werd ervoor geopteerd de scharnierleeftijd op 12 jaar te brengen. Ook de minderjarige die de leeftijd van 12 jaar niet heeft bereikt moet echter de mogelijkheid hebben gehoord te kunnen worden. De daarvoor bepaalde procedure is duidelijker dan de huidige tekst van artikel 931. Het spreekt echter vanzelf dat de toevoeging van rechtswaarborgen de procedure enigszins verzwaart.

Mevrouw Nyssens oppert dat zij verschillende mensen op het veld heeft gecontacteerd over voorliggende tekst (magistraten, jeugdadvocaten, psychologen). Over het algemeen kan men stellen dat de tekst van het regeringsamendement niet enthousiast wordt onthaald, althans wat het Franstalige terrein betreft.

Het invoeren van een leeftijdsdrempel stoot op enige twijfel. Wordt niet beter een zo groot mogelijke soepelheid behouden in de mogelijkheden een kind te horen? Een leeftijdsdrempel houdt steeds een zekere mate van willekeur in, ook al is 12 jaar reeds de sleutelleeftijd in materies van jeugdbescherming. Men moet er zich voor hoeden niet vast te lopen, en men moet ervoor zorgen een maximum aantal mogelijkheden te hebben als men kinderen wil horen tussen 7 en 12 jaar, indien deze het vermogen hebben zich een eigen mening te vormen.

Verder bestaat veel kritiek op de oproepings- en verschijningsplicht. Het systematisch horen van kinderen met een verplichting tot oproeping en verschijning wordt niet gesteund door de mensen op het veld. Het is belangrijk na te gaan hoe men best een kind op de hoogte kan brengen van de mogelijkheid zich uit te drukken. Jonge kinderen kunnen behoorlijk onder de indruk zijn van een oproeping door de rechter. Bovendien zullen zij vaak hun ouders om uitleg vragen. Spreekster meent dat kinderen wel een bericht zouden mogen ontvangen waarbij zij op de hoogte worden gebracht van het feit dat zij kunnen worden gehoord, maar een echte oproeping bij gerechtsbrief lijkt haar te vergaan.

Ten slotte uit spreekster enige twijfel over het verplicht maatschappelijk onderzoek voor minderja-

La possibilité qui serait offerte à la personne de confiance d'expliquer le point de vue de l'enfant suscite une certaine inquiétude chez l'intervenant.

La commission décide de mener la discussion sur la base de l'amendement n° 2 du gouvernement qui remplace en grande partie la proposition de loi initiale.

Le ministre renvoie à la justification de l'amendement.

L'amendement n° 2 du gouvernement se base sur l'actuel article 931. Il y est fait une distinction en fonction de l'âge de l'enfant. Par souci de créer un équilibre avec d'autres textes de loi, on a choisi de porter l'âge charnière à 12 ans. Mais le mineur qui n'a pas atteint l'âge de 12 ans doit cependant aussi avoir la possibilité d'être entendu. La procédure prévue est plus claire que le texte actuel de l'article 931. Il va cependant de soi que l'ajout de garanties juridiques alourdit quelque peu la procédure.

Mme Nyssens signale qu'elle a pris contact avec divers acteurs de terrain à propos du texte à l'examen (magistrats, avocats des mineurs, psychologues). D'une manière générale, on peut dire que le texte de l'amendement du gouvernement n'a pas été accueilli avec enthousiasme, du moins du côté francophone.

L'instauration d'une limite d'âge soulève un certain doute. Ne vaut-il pas mieux laisser toute latitude concernant les possibilités d'entendre un enfant? Prévoir une limite d'âge revient toujours à introduire de l'arbitraire, même si l'âge de 12 ans est déjà un âge charnière dans certaines matières relevant de la protection de la jeunesse. On doit veiller à ne pas s'enliser et à disposer des plus larges possibilités si l'on veut pouvoir entendre des enfants de 7 à 12 ans, pour autant qu'ils soient en mesure de se forger leur propre opinion.

Par ailleurs, l'obligation de convocation et l'obligation de comparution ont fait l'objet de nombreuses critiques. Les gens du terrain ne sont pas favorables à l'audition systématique des enfants, impliquant une obligation de convocation et de comparution. Il importe de vérifier quelle est la meilleure manière d'avertir un enfant de la possibilité qu'il a de s'exprimer. Les jeunes enfants peuvent être fortement impressionnés par une convocation émanant d'un juge. De plus, ils demanderont souvent des explications à leurs parents. L'intervenante est d'avis qu'il faudrait prévoir l'envoi d'un message aux enfants les informant de la possibilité qu'ils ont d'être entendus, mais prévoir l'envoi d'une véritable convocation par pli judiciaire lui semblerait exagéré.

Enfin, l'intervenante émet des doutes à propos de l'enquête sociale obligatoire pour les mineurs qui

ringen die de leeftijd van twaalf jaar niet hebben bereikt. Dit principe houdt geen rekening met de realiteit en met de middelen waarmee Justitie moet werken. Een maatschappelijk onderzoek duurt vaak meerdere maanden.

Deze opmerkingen worden weergegeven in de subamendementen nrs. 28 en volgende (cf. infra).

Mevrouw de T' Serclaes wijst erop dat het huidige artikel 931 het resultaat is van een interessante discussie in het Parlement, en dat alle woorden die erin staan werden nauwlettend afgewogen. Indien er problemen zijn, vloeit dit voort uit een verkeerde interpretatie door de magistraten. Gedurende uren werd gedebatteerd over het al dan niet insluiten van een leeftijdsdrempel. De wetgever wou de leeftijd van 12 jaar niet behouden, omdat een kind beneden deze leeftijd wel het vereiste onderscheidingsvermogen kan bezitten, terwijl een ander kind boven deze leeftijd het niet kan bezitten. Door de leeftijdsdrempel van 12 jaar in te sluiten, creëert men een zeer ingewikkelde procedure met betrekking tot het horen van minderjarigen beneden deze leeftijd.

Waarom de notie van « vereiste onderscheidingsvermogen » niet behouden en pogen artikel 931 te verbeteren? Indien een minderjarige, ongeacht de leeftijd, vraagt gehoord te worden, moet hij het recht hebben gehoord te worden. Indien de rechter dan bij het horen vaststelt dat de jongere niet het vereiste vermogen bezit, kan hij dit melden en zijn oordeel motiveren. Aldus laat men een grotere soepelheid.

Wel meent spreekster dat de jongere die niet akkoord gaat met de beslissing van de rechter, de mogelijkheid moet hebben tot beroep. Spreekster zou artikel 931 willen verbeteren, in zoverre dat dit artikel te weinig automatisch is als het een minderjarige is die verzoekt om gehoord te worden.

De minister onderstreept dat alle kinderen het recht moeten krijgen om gehoord te worden in zaken die hen aanbelangen, en niet enkel de kinderen met de grootste mond of de kinderen van ouders die hun weg kennen binnen het gerechtelijk apparaat. Iedereen moet de kans krijgen gehoord te worden, en dus niet alleen degene die het vragen. Ieder kind moet dus opgeroepen worden.

Wat betreft het begrip « *discernement* », verwijst de minister naar artikel 12 van het IVRK, dat deze notie, althans in het Nederlands, in het Spaans en in het Engels, niet overneemt. Men maakt hier gewag van het kind dat in staat is zich een eigen mening te vormen. « *Discernement* » veronderstelt daarenboven dat men de gevolgen kan inschatten van zijn zeggen en handelen.

De minister verwijst naar het verslag van de Kamer (91-92) over het huidige artikel 931, waarin duidelijk wordt gesteld dat de leeftijd van 12 jaar als richtinggevend moet worden beschouwd, in de zin dat de vraag

n'ont pas atteint l'âge de 12 ans. Ce principe ne tient pas compte de la réalité ni des moyens dont dispose la justice. Une enquête sociale dure souvent plusieurs mois.

Les sous-amendements n° 28 et suivants (cf. infra) tiennent compte des observations qui précèdent.

Mme de T' Serclaes souligne que l'actuel article 931 est le résultat d'une discussion intéressante qui a été menée au Parlement et que tous les mots que l'on y a utilisés ont été mûrement choisis. Les problèmes éventuels découlent d'une mauvaise interprétation par les magistrats. On a débattu des heures durant sur l'instauration ou non d'une limite d'âge. Le législateur ne voulait pas retenir l'âge de 12 ans, parce qu'il peut arriver qu'un enfant de moins de 12 ans dispose de la faculté de discernement requise, alors qu'un enfant plus âgé peut n'en pas disposer. En prévoyant une limite d'âge de 12 ans, on introduit une procédure très compliquée pour ce qui est de l'audition des mineurs qui ne l'ont pas atteinte.

Pourquoi ne pas maintenir la notion de « faculté de discernement requise » et essayer d'améliorer l'article 931? Si un mineur, de quelque âge que ce soit, demande à être entendu, il doit avoir le droit de l'être. Toutefois, si au cours de l'audition, le juge constate que le jeune ne dispose pas de la faculté de discernement requise, il peut le signaler moyennant motivation. On rend ainsi les choses plus souples.

L'intervenante estime cependant que le jeune qui n'est pas d'accord avec la décision du juge doit disposer d'une possibilité de recours. Elle voudrait voir améliorer l'article 931, parce qu'il n'a pas d'effet suffisamment automatique dans les cas où un mineur demande à être entendu.

Le ministre souligne que tous les enfants doivent avoir le droit d'être entendus dans les matières les concernant, et pas seulement les enfants les plus dégoûtés ou les enfants dont les parents connaissent le monde judiciaire. Il faut que tout le monde ait la possibilité d'être entendu et pas seulement ceux qui demandent à l'être. Chaque enfant doit donc être convoqué.

En ce qui concerne la notion de « discernement », le ministre renvoie aux versions néerlandaise, espagnole et anglaise de l'article 12 de la Convention internationale relative aux droits des enfants, où il n'en est pas question. On y parle de l'enfant capable de se forger sa propre opinion, alors que le terme « discernement » suppose que l'enfant est capable aussi de mesurer les conséquences de ses paroles et de ses actes.

Le ministre renvoie au rapport de la Chambre (91-92) relatif à l'actuel article 931, où il est dit clairement que l'âge de 12 ans doit être considéré comme indicatif, en ce sens que ce n'est que dans des circonstances

om gehoord te worden uitgaande van een jongere van 12 jaar of ouder alleen in uitzonderlijke omstandigheden zou kunnen worden geweigerd.

Het oordeel des onderscheids dekt niet dezelfde lading als het begrip toerekeningsvatbaarheid. Het oordeel des onderscheids wordt beschouwd als het ogenblik waarop het kind beschikt over inzicht in zichzelf en in zijn leefomgeving. Dit situeert zich chronologisch later dan het ogenblik waarop de minderjarige toerekeningsvatbaar is.

Volgens de huidige rechtspraak heeft een kind het vermogen des onderscheids rond de leeftijd van 10 jaar, en is het toerekeningsvatbaar vanaf de leeftijd van 7 jaar.

In de wet op de jeugdbescherming (artikel 56*bis*) en de wet op de voogdij, is de scharnierleeftijd 12 jaar. Dit is trouwens de leeftijd van overgang naar middelbare studies en de puberteit.

Verder wordt niet uitgesloten dat een kind op jongere leeftijd de kans moet krijgen gehoord te worden.

Mevrouw Nyssens wil verduidelijken dat zij er helemaal niet voor pleit artikel 931 te beperken. Haar amendementen willen daarentegen het recht van minderjarigen naar een jongere leeftijd uitbreiden. Elke minderjarige moet geïnformeerd worden over zijn mogelijkheid tussen te komen.

Mevrouw de Bethune meent persoonlijk dat het beter is een scharnierleeftijd te bepalen (eventueel 12 jaar) dan een vaag begrip in te schrijven. Dan immers zou de toepassing kunnen verschillen naargelang de betrokken rechter, en werkt men rechtsonzekerheid en onrechtvaardigheid in de hand. Overal zijn trouwens leeftijdsdrempels de gangbare praktijk. Waarom moeten kinderen bijvoorbeeld op zes jaar naar het eerste leerjaar?

Het invoegen van een scharnierleeftijd heeft ook als voordeel dat de kinderen een duidelijke boodschap krijgen en geeft hen een zeker houvast. Het vermogen des onderscheids lijkt voor de kinderen veel moeilijker te begrijpen en houdt voor hen een arbitraire beoordeling in. Men kan de manier waarop zij worden opgeroepen en gehoord kindvriendelijker maken.

Mevrouw de T' Serclaes meent dat men willekeurigheid in ieder geval niet kan voorkomen. Ofwel bestaat deze door te bepalen dat de minderjarige zelf moet vragen gehoord te worden en dat de rechter uiteindelijk beslist, ofwel bestaat ze bij het automatische horen, door het invoegen van een leeftijdsdrempel en door te bepalen dat de rechter kan oordelen dat het een zaak betreft van kennelijk ondergeschikt belang. Spreekster behoudt haar standpunt en heeft bezwaar tegen het invoegen van een leeftijds criterium. Zij pleit ervoor dat de minderjarige moet worden gehoord indien hij het zelf vraagt. De door het regeringsamen-

exceptionnelles que l'on pourrait refuser à un jeune de 12 ans ou de plus de 12 ans d'être entendu s'il demande à l'être.

La notion de « faculté de discernement » ne couvre pas la même chose que celle de responsabilité. On considère qu'un enfant acquiert la faculté de discernement dès le moment où il a conscience de lui-même et de son cadre de vie. Chronologiquement, ce moment vient après celui où l'enfant devient responsable.

Selon la jurisprudence actuelle, un enfant devient responsable dès l'âge de 7 ans et acquiert la faculté de discernement vers l'âge de 10 ans.

Dans la loi sur la protection de la jeunesse (article 56*bis*) et dans la loi sur la tutelle, l'âge charnière est de 12 ans, l'âge auquel l'enfant entame ses études secondaires et auquel il entre en puberté.

Il n'est par ailleurs pas exclu qu'un enfant doive pouvoir être entendu à un âge plus précoce.

Mme Nyssens entend préciser qu'elle ne veut absolument pas limiter l'article 931. Ses amendements visent au contraire à élargir le droit des mineurs aux enfants plus jeunes. Il faut informer tout mineur sur la possibilité qu'il a d'intervenir.

Mme de Bethune estime pour sa part qu'il est préférable de prévoir un âge charnière (éventuellement 12 ans) plutôt que d'insérer une notion vague. Car dans ce cas, l'application de cette disposition pourrait varier en fonction du juge saisi, ce qui ne ferait que favoriser l'insécurité juridique et l'injustice. Les limites d'âges sont d'ailleurs de pratique courante un peu partout. Pourquoi par exemple les enfants doivent-ils entrer en première primaire à l'âge de six ans?

L'introduction d'un âge charnière offre aussi l'avantage de donner aux enfants un message clair ainsi qu'un certain point de repère. La capacité de discernement est une notion qui paraît beaucoup plus difficile à comprendre pour les enfants et qui implique pour eux une appréciation arbitraire. On peut rendre plus conviviale la manière dont ils sont convoqués et entendus.

Mme de T' Serclaes estime que l'on ne pourra en tout cas pas éviter l'arbitraire. Cet arbitraire existe, soit que l'on prévoie que le mineur doit demander lui-même à être entendu et que la décision finale appartient au juge, soit que l'on fixe une limite d'âge dans le cadre d'une audition automatique et que l'on prévoie que le juge pourra estimer qu'il s'agit d'une affaire d'intérêt manifestement secondaire. L'intervenante maintient son point de vue et ses objections à l'instauration d'un critère d'âge. À ses yeux, le mineur doit être entendu s'il en fait lui-même la demande. La procédure prévue par l'amendement du gouverne-

dement voorziene procedure lijkt de rechtbanken al te veel belasten.

De minister onderstreept dat hij vanuit de praktijk kan stellen dat het zeer belangrijk is dat de minderjarige wordt gehoord en dat deze vrij kan spreken. Hij is er voorstander van dat het kind onder vier ogen door de rechter wordt gehoord. Dit is de gangbare praktijk in de jeugdrechtbanken. Waarom zou dit ook niet worden uitgebreid tot de andere rechtbanken?

Mevrouw Nyssens blijft moeite hebben met de verplichting te horen en de verplichte verschijning. Ten eerste lijken de nodige middelen bij justitie daarvoor niet voorhanden. Verder moet het hoorrecht in de eerste plaats een recht van de minderjarige zijn en geen verplichting.

Spreekster verwijst naar haar amendementen. De amendementen nrs. 3 tot 7 worden ingetrokken en vervangen door de amendementen nrs. 28 en volgende (*cf. infra*).

Ook de amendementen nrs. 8 tot 16 van de dames de Bethune en de Schamphelaere en het amendement nr. 17 van mevrouw de Bethune worden ingetrokken ten voordele van de amendementen nrs. 18 en volgende van mevrouw de Bethune, die rekening houden met de opmerkingen geformuleerd tijdens de hoorzittingen.

Amendement nr. 18 van mevrouw de Bethune (subamendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/3) strekt ertoe in artikel 2 het voorgestelde 2° te doen vervallen.

Het regeringsamendement bepaalt dat een minderjarige reeds vanaf 12 jaar onder ede mag worden gehoord.

De indienster gaat niet akkoord met deze wijziging. Een kind van 12 jaar kan zich wel een eigen mening vormen, maar is niet steeds in staat de draagwijdte van verklaringen onder ede in te schatten.

De minister kan hiermee instemmen.

Amendement nr. 19 van mevrouw de Bethune (subamendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/3) strekt ertoe de leeftijdsgrens die door de regering wordt voorgesteld op 12 jaar te verlagen tot 7 jaar.

Spreekster verwijst naar de vorige besprekingen.

De minister behoudt zijn standpunt om de leeftijd van 12 jaar in diverse wetgevingen als scharnierleeftijd te beschouwen. Kinderen van minder dan 12 jaar moeten echter ook de mogelijkheid hebben hun mening naar voor te brengen, op voorwaarde dat zij in staat zijn zich een eigen mening te vormen.

Amendement nr. 20 van mevrouw de Bethune (subamendement op amendement nr. 2 van de rege-

ment paraît de nature à occasionner une surcharge de travail considérable pour les tribunaux.

Le ministre s'autorise de sa connaissance du terrain pour affirmer qu'il est essentiel que le mineur soit entendu et qu'il puisse parler librement. Il est partisan d'un entretien en tête-à-tête entre le juge et l'enfant. Ce type d'entretien est monnaie courante dans les tribunaux de la jeunesse. Pourquoi ne pas étendre cette pratique aux autres tribunaux?

Mme Nyssens reste opposée à l'audition et à la comparution obligatoires du mineur. Tout d'abord, la justice ne semble pas disposer des moyens nécessaires à cet effet. Ensuite, le droit d'être entendu doit être avant tout un droit pour le mineur et pas une obligation.

L'intervenante renvoie à ses amendements. Les amendements n°s 3 à 7 sont retirés et remplacés par les amendements n°s 28 et suivants (*voir infra*).

Les amendements n°s 8 à 16 de Mmes de Bethune et de Schamphelaere et l'amendement n° 17 de Mme de Bethune sont également retirés au profit des amendements n°s 18 et suivants de Mme de Bethune, qui tiennent compte des observations formulées au cours des auditions.

L'amendement n° 18 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat n° 2-554/3) tend à supprimer le 2° proposé à l'article 2.

L'amendement du gouvernement prévoit qu'un mineur peut être entendu sous serment dès l'âge de 12 ans.

L'auteur n'approuve pas cette modification. Un enfant de 12 ans est peut-être capable de se former une opinion personnelle, mais il n'est pas pour autant à même de mesurer toute la portée de déclarations faites sous serment.

Le ministre peut se rallier à ces propos.

L'amendement n° 19 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat n° 2-554/3) tend à ramener à 7 ans la limite d'âge fixée à 12 ans par le gouvernement.

L'intervenante renvoie aux discussions qui précèdent.

Le ministre reste d'avis de considérer l'âge de 12 ans comme l'âge charnière dans diverses législations. Les enfants de moins de 12 ans doivent cependant aussi avoir la possibilité de faire connaître leur avis, à la condition qu'ils soient capable se former une opinion personnelle.

L'amendement n° 20 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement

ring — stuk Senaat, nr. 2-554/3) strekt ertoe de mogelijkheid voor de rechter om bij gemotiveerde beslissing af te wijken van de oproepingsplicht, wanneer het een zaak betreft van kennelijk ondergeschikt belang, te schrappen. Ook de bepaling houdende een mogelijkheid van bezwaar tegen deze weigeringsbeschikking wordt dan overbodig.

De minister kan hiermee akkoord gaan.

Voor amendement nr. 21 van mevrouw de Bethune (subamendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/3) kan worden verwezen naar amendement nr. 19.

Amendement nr. 22 van mevrouw de Bethune (subamendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/3) wil de woorden «op dezelfde wijze» vervangen door de woorden «in elke zaak die hem betreft of aanbelangt».

De minister bevestigt dat dezelfde woorden inderdaad zijn terug te vinden in de aangenomen tekst van het wetsvoorstel met betrekking tot de advocaten voor minderjarigen.

Mevrouw Nyssens oppert dat de huidige tekst van artikel 931 enkel gewag maakt van «toute procédure le concernant». Wat wil men hieraan juist toevoegen?

De minister antwoordt dat de terminologie van artikel 9 en 12 van het IVRK best worden overgenomen. Tevens bevestigt hij de concordantie met de tekst met betrekking tot de advocaten voor minderjarigen.

Mevrouw Nyssens leidt hieruit af dat men enkel overeenstemming wil bereiken en dat de woorden «hem betreffen» en «hem aanbelangen» juridisch geen wezenlijk verschillende draagwijdte hebben.

Amendement nr. 23 van mevrouw de Bethune (subamendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/3) stelt voor het vierde lid van de voorgestelde § 3 te vervangen. De hoorzittingen wezen uit dat de verschijningsplicht voor de minderjarige soms een ongewenste belasting kan uitmaken voor de minderjarige. Een oproepingsplicht kan derhalve volstaan. Om externe druk te vermijden, wordt evenwel voorzien dat de minderjarige enkel kan weigeren te verschijnen door terugzending van het door hem ondertekende oproepingsbericht aan de griffie.

Deze bepaling dient te worden gelinkt aan het wetsvoorstel met betrekking tot de instelling van een advocaat voor minderjarigen. De advocaat van de minderjarige ontvangt een afschrift van het oproepingsbericht en ook hij dient dit afschrift ondertekend terug te zenden aan de griffie van de rechtbank, indien de minderjarige weigert.

De minister meent dat men er zeker moet van zijn dat de minderjarige de oproepingsbrief wel degelijk heeft gekregen. Het is dan ook van groot belang dat

— doc. Sénat n° 2-554/3) tend à supprimer la faculté laissée au juge de déroger par décision motivée à l'obligation de convocation lorsqu'il s'agit d'une affaire d'intérêt manifestement secondaire. Dans ce cas, la disposition prévoyant une possibilité d'interjeter appel contre ce refus devient également sans objet.

Le ministre marque son accord à ce sujet.

Pour l'amendement n° 21 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat, n° 2-554/3), on se référera à l'amendement n° 19.

L'amendement n° 22 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat, n° 2-554/3) tend à remplacer les mots «de la même manière» par les mots «dans toute affaire le concernant ou l'intéressant».

Le ministre confirme que l'on retrouve effectivement les mêmes termes dans le texte adopté de la proposition de loi instituant les avocats des mineurs.

Mme Nyssens fait valoir que le texte actuel de l'article 931 s'en tient à l'expression «toute procédure le concernant». Qu'entend-on y ajouter au juste?

Le ministre répond qu'il est préférable de reprendre la terminologie des articles 9 et 12 de la CIDE. Il confirme aussi la concordance avec le texte relatif aux avocats des mineurs.

Mme Nyssens en déduit que le seul but est de tendre à l'uniformité et que les mots «le concernant» et «l'intéressant» n'ont pas en soi une portée juridique différente.

L'amendement n° 23 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat n° 2-554/3) tend à remplacer l'alinéa 4 du § 3 proposé. Les auditions ont révélé que l'obligation, pour le mineur, de comparaître peut être parfois pour ce dernier une source d'embarras indésirable. L'obligation de le convoquer pourrait dès lors suffire. Afin d'éviter qu'il soit soumis à des pressions extérieures, on prévoit cependant que le mineur ne peut refuser de comparaître qu'en renvoyant au greffe l'avis de convocation signé par lui.

Cette disposition doit être liée à la proposition de loi instituant les avocats des mineurs. L'avocat du mineur reçoit une copie de l'avis de convocation et doit lui aussi renvoyer cette copie signée au greffe du tribunal, en cas de refus du mineur.

Le ministre estime que l'on doit avoir la certitude que le mineur a effectivement reçu l'avis de convocation. Il est dès lors capital qu'il compareisse. Cela

hij verschijnt. Dan kan de rechter ook zien of de minderjarige onder druk werd gezet. De rechter kan de minderjarige onmiddellijk informeren dat hij niet verplicht is te spreken. Het lijkt spreker geen goede zaak dat een advocaat in de plaats van de minderjarige komt spreken.

Mevrouw de T' Serclaes meent dat het evident is dat het kind moet kunnen weigeren gehoord te worden, aangezien het geen partij in het geding is. De vraag is hoe het kind kan weigeren. De procedure voorgesteld in het regeringsamendement is omslachtig. Spreekster wijst erop dat vele mensen hun aangetekende brieven niet meer ophalen. Wat gebeurt er als de minderjarige niet verschijnt, zonder echter uitdrukkelijk een weigering te kennen hebben gegeven?

De minister onderstreept dat de minderjarige enkel wordt opgeroepen als er al een geschil is. De ouders verschijnen en de rechter kan hen vragen waarom de kinderen niet verschijnen. De zaak kan dan bijvoorbeeld worden uitgesteld als de ouders stellen dat het kind de oproepingsbrief niet heeft ontvangen.

Mevrouw de T' Serclaes meent dat deze verschijning van de minderjarige, die moet gebeuren op een vrij moment voor de kinderen, praktische problemen zal stellen voor de rechters.

De minister wijst erop dat een verschijning in de praktijk vaak uiteindelijk een tijd- en energiewinst oplevert. Zo kan een maatschappelijk onderzoek door het horen van het kind soms overbodig blijken.

Mevrouw Taelman kan dit bijtrede. Vaak blijkt dat onderzoek trouwens een slecht instrument, omdat dat snel moet gebeuren en gebaseerd is op een kort gesprek met de ouders. Verder blijft de rechter, bijvoorbeeld in moeilijke zaken, de mogelijkheid behouden om een onderzoek te bevelen.

Amendement nr. 24 van mevrouw de Bethune (sub-amendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/3) strekt ertoe ook de advocaat aanwezig te laten zijn bij het verhoor.

De minister gaat hiermee niet akkoord. Het is trouwens niet duidelijk wat de advocaat juist mag doen. Mag hij ook het woord nemen?

Mevrouw Nyssens meent dat het al dan niet aanwezig zijn van een advocaat een politieke keuze is. Zij herinnert eraan dat de commissie veeleer unaniem voorstander was van de aanwezigheid van een advocaat. Ook de hoorzittingen toonden duidelijk de rol van de jeugadvocaat aan. De commissie ging veeleer in de zin van de aanwezigheid van een advocaat om de procedureregels te waarborgen, maar vooral om na te gaan of het woord van het kind in de juiste zin wordt

permet aussi au juge de constater si le mineur a subi des pressions. Le juge peut informer immédiatement le mineur qu'il n'est pas obligé de parler. L'intervenant n'a pas l'impression qu'il serait bon qu'un avocat vienne prendre la parole pour le mineur.

Pour Mme de T' Serclaes, il est évident que l'enfant doit pouvoir refuser d'être entendu, étant donné qu'il n'est pas partie à la cause. Reste à savoir comment l'enfant peut marquer son refus. La procédure proposée par l'amendement du gouvernement est complexe. L'intervenante souligne que beaucoup de gens ne vont plus retirer les plis recommandés qui leur sont adressés. Que se passe-t-il lorsque le mineur ne comparait pas, sans toutefois avoir notifié expressément son refus?

Le ministre souligne que le mineur n'est convoqué que lorsqu'il y a litige. Les parents comparaissent et le juge peut leur demander pourquoi les enfants ne comparaissent pas. L'affaire peut alors, par exemple, être reportée si les parents déclarent que l'enfant n'a pas reçu la lettre de convocation.

Mme de T' Serclaes estime que cette comparution du mineur, qui doit avoir lieu à un moment où l'enfant bénéficie de temps libre, posera des problèmes pratiques aux juges.

Le ministre souligne qu'en pratique, une comparution entraîne souvent, au bout du compte, un gain de temps et d'énergie. C'est ainsi qu'une enquête sociale peut parfois devenir superflue à la suite d'une audition de l'enfant.

Mme Taelman abonde dans le même sens. Souvent, l'enquête sociale s'avère d'ailleurs un mauvais instrument, parce qu'elle doit être réalisée à la hâte et qu'elle repose sur un bref entretien avec les parents. Par ailleurs, le juge conserve la faculté d'ordonner une enquête, notamment dans les affaires complexes.

L'amendement n° 24 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat n° 2-554/3) tend à permettre la présence de l'avocat à l'audition.

Le ministre n'est pas d'accord. On ne sait d'ailleurs pas exactement ce que l'avocat est autorisé à faire. Peut-il aussi prendre la parole?

Mme Nyssens estime que la présence ou non d'un avocat est un choix politique. Elle rappelle que la commission était plutôt unanimement favorable à la présence d'un avocat. Les auditions ont elles aussi montré clairement que l'avocat des jeunes a un rôle à jouer. La commission allait plutôt dans le sens de la présence d'un avocat pour faire respecter les règles de procédure, mais surtout pour vérifier si les paroles de l'enfant sont bien comprises. En effet, il n'est pas

begrepen. Het is immers niet eenvoudig het woord van het kind te decoderen. Sommige magistraten doen dit zeer goed, anderen niet.

Het lijkt spreekster fundamenteel dat de minderjarige kan worden bijgestaan door zijn advocaat. Anders heeft ook het andere wetsvoorstel met betrekking tot de instelling van advocaten voor minderjarigen geen zin. Het is wel duidelijk dat de advocaat niet in de plaats van het kind moet spreken.

De minister meent dat de wapengelijkheid met zich meebrengt dat de aanwezigheid van de advocaat ook zal leiden tot de aanwezigheid van het openbaar ministerie. Spreker verwijst naar de verantwoording van het amendement nr. 8 dat stelt dat «de notie van het spreekrecht voor de minderjarige op zich reeds veronderstelt dat men de tussenkomst van derden tot een minimum beperkt, om elke beïnvloeding of «verkleuring» van het relaas van de minderjarige te vermijden». In deze optiek acht spreker het beter dat ook de advocaat afwezig blijft. Indien men het wantrouwen ten aanzien van de rechter inschrijft en opteert voor de aanwezigheid van de advocaat, schrijft men best uitdrukkelijk in de wet wat men juist van deze advocaat verwacht. De advocaat vergezelt dan enkel de minderjarige.

Mevrouw Taelman wijst erop dat het mogelijk misbruik reeds wordt beperkt door het feit dat men uitgaat van het systeem van de advocaat van de minderjarige, en niet van eender welke advocaat die wordt gekozen door een partij.

Mevrouw de T' Serclaes steunt het amendement nr. 24 van mevrouw de Bethune. Zij meent dat de aanwezigheid van de advocaat juist een bijkomende waarborg betekent voor de neutraliteit van de rechter ten opzichte van het kind.

Mevrouw Taelman oppert dat het zou volstaan in het verslag te verduidelijken wat juist de rol is van de advocaat. De filosofie is duidelijk. De aanwezige advocaat mag niet in de plaats van het kind spreken.

De commissie kan zich hierbij aansluiten.

Mevrouw Nyssens heeft een bijkomende vraag. In welke mate zal men aan het proces-verbaal van het verhoor een tegensprekelijk karakter verlenen? Welke bekendmaking zal er worden aan gegeven? Zal er een proces-verbaal van het verhoor in het dossier worden opgenomen en is dit beschikbaar voor beide partijen?

De minister antwoordt dat een proces-verbaal zal moeten worden opgesteld, indien de advocaat van de minderjarige aanwezig is. In dit proces-verbaal moet alles wat wordt gezegd zijn opgenomen en beide partijen hebben toegang tot het dossier. Om deze redenen ook verkiest spreker een systeem waarbij de advocaat niet aanwezig is, en waarbij de rechter een verslag opmaakt en oordeelt wat hij dient te noteren,

simple de décoder les paroles d'un enfant. Certains magistrats le font très bien, d'autres non.

Il paraît fondamental à l'intervenante que le mineur soit assisté d'un avocat. Sinon, la proposition de loi instituant les avocats des mineurs n'aurait aucun sens. Il est néanmoins clair que l'avocat ne doit pas parler à la place de l'enfant.

Le ministre estime que l'égalité des armes veut que la présence de l'avocat entraîne la présence du ministère public. L'intervenant renvoie à la justification de l'amendement n° 8, qui dispose que: «la notion de droit de parole du mineur proprement dite suppose que l'on réduise au maximum l'intervention de tiers, pour que le récit du mineur ne soit pas influencé ou altéré». Dans cette optique, l'intervenant estime préférable que l'avocat ne soit pas présent. Si on inscrit dans la loi la défiance vis-à-vis du juge et qu'on opte pour la présence de l'avocat, il faut y inscrire explicitement ce que l'on attend de cet avocat. L'avocat se contentera dans ce cas d'accompagner le mineur.

Mme Taelman attire l'attention sur le fait qu'on limite la possibilité d'abus en ayant recours à l'avocat des mineurs, et non à n'importe quel avocat choisi par une partie.

Mme de T' Serclaes soutient l'amendement n° 24 de Mme de Bethune. Elle estime que la présence de l'avocat représente précisément une garantie supplémentaire de la neutralité du juge par rapport à l'enfant.

Mme Taelman suggère qu'il suffirait de préciser dans le rapport quel est le rôle exact de l'avocat. La philosophie est claire. L'avocat présent ne saurait parler en lieu et place de l'enfant.

La commission marque son accord sur ce point de vue.

Mme Nyssens a une question supplémentaire à poser. Dans quelle mesure le procès-verbal de l'audition sera-t-il contradictoire? Quelle publicité lui donnera-t-on? Joindra-t-on un procès-verbal de l'audition au dossier et sera-il accessible aux deux parties?

Le ministre répond qu'il faudra rédiger un procès-verbal si l'avocat du mineur est présent. Ce procès-verbal doit contenir tout ce qui a été dit et les deux parties auront accès au dossier. C'est pourquoi l'intervenant préfère un système où l'avocat ne serait pas présent et où le juge ferait un compte rendu et déciderait de ce qu'il noter ou non, pour éviter de victimiser l'enfant une deuxième fois auprès des parents. En

in die mate dat het kind niet voor een tweede maal wordt gevictimiseerd bij de ouders. Sommige advocaten laten immers het proces-verbaal door de ouders lezen. Een verslag door de rechter heeft ook als voordeel dat de niet-verbale expressie kan worden weergegeven. In het proces-verbaal wordt enkel opgenomen wat is gezegd.

De rechten van het kind dienen hier voor te gaan op de rechten van de verdediging en de rechten van de partijen.

De dames de Bethune en Taelman menen dat er niet noodzakelijk een pv dient te worden opgesteld van het verhoor, ook al is de advocaat aanwezig. De advocaat van de minderjarige heeft immers een geheel andere rol dan de advocaten van de partijen. De rechten van verdediging zijn niet geschonden als geen proces-verbaal wordt opgesteld. Mevrouw de Bethune verwijst naar het laatste lid van het 5°, § 3, waar uitdrukkelijk wordt gesteld dat er een «verslag» dient te worden opgesteld van het verhoor dat bij het dossier van de rechtspleging wordt gevoegd, evenwel zonder dat een afschrift wordt bezorgd aan de partijen. Hier wordt geen gewag gemaakt van het proces-verbaal.

Amendement nr. 25 van mevrouw de Bethune (subamendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/3) bepaalt dat de minderjarige zich kan laten vergezellen door een vertrouwenspersoon die onafhankelijk is van de partijen in het geding en die op eigen verzoek de mening van de minderjarige kan toelichten.

Mevrouw de Bethune erkent dat dit amendement nog weinig nut heeft indien ervoor wordt geopteerd de minderjarige te laten vergezellen door een advocaat voor minderjarigen.

Mevrouw Nyssens meent dat de notie van vertrouwenspersoon veel verder gaat dan de advocaat. Het betreft personen die het vertrouwen genieten van het kind in het dagelijkse leven.

Mevrouw de Bethune oppert dat zij het voldoende vindt als het kind wordt vergezeld van een advocaat voor minderjarigen. Als dit principe wordt aanvaard zal zij amendement nr. 25 intrekken.

De minister verduidelijkt dat de bedoeling van het regeringsamendement erin bestond bijvoorbeeld slechthorende of mentaal gehandicapte kinderen te laten bijstaan door een deskundige, bijvoorbeeld een psycholoog of een tolk. Deze mogelijkheid moet blijven bestaan.

Amendement nr. 26 van mevrouw de Bethune (subamendement op amendement nr. 2 van de regering — Stuk Senaat, nr. 2-554/3) betreft de kosten en de vergoedingen verbonden aan de advocaat. De indienster verwijst naar het voorstel van mevrouw Lindekens dat bepaalt dat de kosten en vergoedingen voor de advocaat dienen ten laste te vallen van het ministerie van Justitie (artikel 6).

effet, certains avocats font lire le procès-verbal aux parents. Un compte rendu établi par le juge présente également l'avantage de refléter l'attitude non verbale. Dans le procès-verbal, on n'inscrit que ce qui a été dit.

En l'occurrence, les droits de l'enfant doivent primer ceux de la défense et des parties.

Mmes de Bethune et Taelman estiment qu'il n'est pas nécessaire d'établir un procès-verbal de l'audition, même si l'avocat est présent. En effet, l'avocat du mineur a un rôle tout différent de celui des avocats des parties. On ne viole pas les droits de la défense en ne rédigeant pas de procès-verbal. Mme de Bethune renvoie au dernier alinéa du 5°, § 3, qui prévoit explicitement qu'un compte rendu doit être établi, qui est joint au dossier de la procédure, sans que copie en soit délivrée aux parties. Il n'est pas question, en l'occurrence, de procès-verbal.

L'amendement n° 25 de Mme de Bethune (sous-amendement n° 2 du gouvernement — Doc. Sénat, n° 2-554/3), dispose que le mineur peut se faire assister par une personne de confiance indépendante des parties à l'instance. Cette personne de confiance peut, à sa propre demande, préciser le point de vue du mineur.

Mme de Bethune reconnaît que cet amendement n'est plus guère utile si on choisit de faire accompagner le mineur par un avocat des mineurs.

Mme Nyssens estime que la notion de personne de confiance va beaucoup plus loin que celle d'avocat. Il s'agit de personnes qui bénéficient de la confiance de l'enfant dans la vie quotidienne.

Mme de Bethune déclare que pour elle, il suffit que l'enfant soit accompagné d'un avocat des mineurs. Si ce principe est admis, elle retirera son amendement n° 25.

Le ministre précise que l'amendement du gouvernement a pour objectif de faire assister, par exemple, des enfants malentendants ou handicapés par un spécialiste, qui pourrait être un psychologue ou un interprète. Cette possibilité doit être maintenue.

L'amendement n° 26 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat, n° 2-554/3) concerne les frais et les indemnités liés à l'avocat. L'auteur de l'amendement renvoie à la proposition de Mme Lindekens, qui prévoit que les frais et les indemnités pour l'avocat doivent être à la charge de ministère de la Justice (article 6).

Amendement nr. 27 van mevrouw de Bethune (sub-amendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/3) strekt ertoe in te schrijven dat het verslag aan de minderjarige wordt voorgelezen en door hem wordt ondertekend voor akkoord.

De minister kan hiermee akkoord gaan.

Amendement nr. 28 van mevrouw Nyssens (sub-amendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/4) strekt ertoe een hoorrecht in te voeren voor alle jongeren die de leeftijd hebben bereikt waarop zij in staat zijn zich een mening te kunnen vormen. De leeftijdsdrempel van 12 jaar wordt aldus opgeheven.

Amendement nr. 29 van mevrouw Nyssens (sub-amendement op amendement nr. 2 van de regering — stuk Senaat, nr. 2-554/4) hangt hiermee samen. Spreekster is gekant tegen de verschijningsplicht en de plicht de minderjarige te horen. De minderjarige behoort te worden gewezen op de mogelijkheid om op zijn verzoek door de rechter te worden gehoord. Het doel van de oproeping moet erin bestaan de jongeren mee te delen dat zij een hoorrecht kunnen uitoefenen. De keuze om dit recht uit te oefenen moet bij het kind blijven. Tevens moet deze oproeping bij gewone brief gebeuren, en niet aangetekend.

Amendement nr. 30 van mevrouw Nyssens (sub-amendement op amendement nr. 3 van dezelfde indienster- stuk Senaat, nr. 2-554/4) bekrachtigt de mogelijkheid het kind niet te horen, indien ouders allebei menen dat het beter is dat het kind niet wordt gehoord. Spreekster wil geen gerechtelijke overconsumptie.

De minister meent dat hier een fundamentele keuze moet worden gemaakt. In Duitsland bijvoorbeeld gaat men zover dat de kinderen zelfs een bezwaarrecht hebben tegen de overeenkomsten die de ouders in onderlinge toestemming hebben gesloten. Spreker verwijst naar amendement nr. 20 van mevrouw de Bethune.

Amendement nr. 31 van mevrouw Nyssens (sub-amendement op amendement nr. 2 van de regering, stuk Senaat, nr. 2-554/4) doet de vereiste van het maatschappelijk onderzoek voor alle minderjarigen van jonger dan twaalf vervallen. Dit is immers moeilijk realiseerbaar (bijvoorbeeld in een procedure van kortgeding).

De minister antwoordt dat het maatschappelijk onderzoek zich dient te beperken tot de vraag of de minderjarige zijn mening kan uiten. Dit moet dus niet noodzakelijk lang duren. Men kan maatschappelijk onderzoek eventueel vervangen door « beknopt verslag ». Het betreft immers een zeer beknopte toetsing.

Voor amendement nr. 32 van mevrouw Nyssens (subsidiar op amendement nr. 31) kan worden verwezen naar amendement nr. 29.

L'amendement n° 27 de Mme de Bethune (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat n° 2-554/3) veut faire en sorte que le compte rendu soit lu au mineur et signé pour accord par lui.

Le ministre peut marquer son accord à ce sujet.

L'amendement n° 28 de Mme Nyssens (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat, n° 2-554/4) vise à créer un droit d'audition pour tous les jeunes qui ont atteint l'âge auquel ils sont en mesure de se faire une opinion. Le seuil de 12 ans est dès lors supprimé.

L'amendement n° 29 de Mme Nyssens (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat, n° 2-554/4) est lié à cet amendement. L'intervenante est opposée à l'obligation de comparaître ainsi qu'à l'obligation d'entendre le mineur. Le mineur doit être averti de la possibilité qu'il a d'être entendu à sa demande par le juge. Le but de la convocation doit être de faire savoir aux jeunes qu'ils peuvent exercer un droit d'audition. Le choix d'exercer ce droit doit continuer à appartenir à l'enfant. De plus, cette convocation doit se faire par lettre ordinaire et non par recommandé.

L'amendement n° 30 de Mme Nyssens (sous-amendement à l'amendement n° 3 de la même auteur — doc. Sénat, n° 2-554/4) consacre la possibilité de ne pas entendre l'enfant si les deux parents estiment qu'il est préférable qu'il ne soit pas entendu. L'intervenante ne souhaite pas de surconsommation juridique.

Le ministre estime que l'on se trouve ici face à un choix fondamental. En Allemagne, par exemple, on va jusqu'à accorder aux enfants un droit de recours contre les conventions que les parents ont conclues d'un commun accord. L'intervenant renvoie à l'amendement n° 20 de Mme de Bethune.

L'amendement n° 31 de Mme Nyssens (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement — doc. Sénat, n° 2-554/4) supprime l'exigence de l'enquête sociale pour tous les mineurs de moins de 12 ans. Cette exigence est en effet difficilement réalisable (par exemple dans le cas d'une procédure en référé).

Le ministre répond que l'enquête sociale en question doit se limiter à la question de savoir si le mineur peut exprimer son opinion. Elle ne doit donc pas nécessairement prendre beaucoup de temps. On peut éventuellement remplacer l'enquête sociale par un « rapport succinct ». Il s'agit en effet d'une vérification très limitée.

Pour ce qui est de l'amendement n° 32 de Mme Nyssens (amendement subsidiaire à l'amendement n° 31), on peut renvoyer à l'amendement n° 29.

Mevrouw Nyssens onderstreept dat haar amendementen er voornamelijk toe strekken een grote soepelheid te laten. Niet elk kind heeft er behoefte aan door de rechter te worden gehoord.

Mevrouw Taelman vraagt zich af of men de procedure niet zou kunnen beperken tot de gevallen waarbij de persoon van de minderjarige is betrokken (hoederecht, bezoekrecht).

Amendement nr. 33 van mevrouw Nyssens (sub-amendement op amendement nr. 23 van dezelfde indienster — stuk Senaat, nr. 2-554/4) bepaalt de procedure die moet worden gevolgd indien de minderjarige wenst gehoord te worden. Bovendien moet de minderjarige steeds kunnen kiezen te worden gehoord door de rechter of door een andere door de rechter aan te wijzen persoon.

Mevrouw Nyssens dient amendement nr. 34 in (stuk Senaat, nr. 2-554/4, subamendement op amendement nr. 2, ter vervanging van amendement nr. 33), dat ertoe strekt in het 5° van artikel 2, het vierde lid van de voorgestelde § 3 te vervangen. Dit amendement sluit aan bij amendement nr. 23 en huldigt het principe dat noch het verplichte horen, noch een verplichte verschijning van de minderjarige wenselijk is. Het voorstel moet bepalen dat het verplicht is de minderjarige erop te wijzen, bij gewone brief, dat hij het recht heeft gehoord te worden, maar steeds kan weigeren dit recht uit te oefenen.

Dit amendement schrijft de te volgen procedure voor, wanneer de minderjarige gehoord wenst te worden en wanneer hij weigert gehoord te worden.

De minister verwijst naar zijn bedenkingen over het ingetrokken amendement nr. 33. Het amendement van de regering bevat geen verplichting de minderjarige te horen. De minderjarige heeft de verplichting te verschijnen, maar is geenszins verplicht iets te zeggen.

Spreeker stemt niet in met het eerste lid in zoverre dit stelt dat de minderjarige vermeldt of hij rechtstreeks door de rechter of door de door laatstgenoemde aangewezen persoon wenst te worden gehoord. Het was immers duidelijk de bedoeling dat de minderjarige een direct onderhoud zou hebben met de rechter zelf. Tevens onderlijnt spreker de noodzaak dat dit onderhoud zo clean mogelijk verloopt en er dus geen inmenging mag zijn van een advocaat. Spreker is dus ook geen voorstander van het voorgestelde laatste lid.

Spreeker benadrukt nogmaals het belang van een algemene oproepingsplicht, opdat alle minderjarigen aan bod zouden kunnen komen. De minderjarige moet worden opgeroepen, maar hoeft niet noodzakelijk iets te vertellen. De rechter kan de minderjarige informeren dat deze niet beslist over de uitkomst van het geschil en dat hij mag weigeren iets te zeggen. Tevens moet de rechter duidelijk stellen dat hij de minderjarige nooit voor een keuze zal stellen, hem niet zal confronteren met een loyauteitsconflict.

Mme Nyssens souligne que ses amendements visent principalement à prévoir beaucoup de souplesse. Tous les enfants n'ont pas besoin d'être entendus par le juge.

Mme Taelman se demande si l'on ne pourrait pas limiter la procédure aux cas où la personne du mineur est impliquée (droit de garde, droit de visite).

L'amendement n° 33 de Mme Nyssens (sous-amendement à l'amendement n° 23 de la même auteur — doc. Sénat, n° 2-554/4) fixe la procédure à suivre lorsque le mineur désire être entendu. De plus, le mineur doit toujours avoir la possibilité de choisir d'être entendu par le juge ou par une autre personne désignée par le juge.

Mme Nyssens dépose l'amendement n° 34 (doc. Sénat, n° 2-554/4, sous-amendement à l'amendement n° 2, en remplacement de l'amendement n° 33), tendant à remplacer, au 5° de l'article 2, l'alinéa 4 du § 3 proposé. Cet amendement s'inscrit dans la ligne de l'amendement n° 23 et consacre le principe suivant lequel ni l'audition obligatoire, ni la comparution obligatoire du mineur ne sont souhaitables. La proposition doit prévoir qu'il faut obligatoirement aviser le mineur par lettre ordinaire du droit qu'il a d'être entendu, mais qu'il peut toujours refuser d'exercer ce droit.

Cet amendement prescrit la procédure à suivre lorsque le mineur souhaite être entendu et lorsqu'il refuse de l'être.

Le ministre renvoie à ses objections à l'encontre de l'amendement n° 33 qui a été retiré. L'amendement du gouvernement ne comporte aucune obligation d'entendre le mineur. Bien que tenu de comparaître, celui-ci n'est nullement obligé de dire quoi que ce soit.

L'intervenant s'oppose à l'alinéa 1er dans la mesure où celui-ci dispose que le mineur mentionne s'il souhaite être entendu directement par le juge ou par la personne désignée par ce dernier. En effet, l'objectif était manifestement que le mineur ait un entretien direct avec le juge lui-même. L'intervenant souligne également la nécessité que cet entretien soit le plus spontané possible, donc sans que l'immixtion d'un avocat soit permise. Par conséquent, il n'est pas non plus partisan du dernier alinéa proposé.

Il souligne une nouvelle fois l'importance d'une obligation de convocation générale, pour que tous les mineurs puissent entrer en ligne de compte. Le mineur doit être convoqué, mais ne doit pas nécessairement dire quelque chose. Le juge peut informer le mineur que ce dernier ne décide pas de l'issue du litige et qu'il peut refuser de dire quoi que ce soit. Le juge doit aussi dire clairement qu'il ne placera jamais le mineur devant un choix et qu'il ne le confrontera pas à un conflit de loyauté.

Het is niet traumatisch voor de minderjarige te moeten verschijnen voor de rechtbank. Het eerste trauma wordt gevormd door het dispuut tussen zijn ouders. De druk om niet te verschijnen kan zeer groot zijn.

Amendement nr. 35 van dezelfde indienster gaat verder in dezelfde logica en bevat de link met het wetsvoorstel tot instelling van advocaten voor minderjarigen. Het amendement stelt voor in het bericht dat de minderjarige ervan op de hoogte brengt dat hij kan worden gehoord de bepalingen te vermelden van artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek en de gegevens van de dichtstbijzijnde permanentie van jeugdadvocaten. Zodra de minderjarige een advocaat heeft, ontvangt deze advocaat een afschrift van het bericht.

Mevrouw Taelman dient de amendementen nrs. 36 en 37 in (stuk Senaat, nr. 2-554/4) dat het principe van de oproepings- en verschijningsplicht, met hoge administratieve inspanningen, enkel oplegt in de gevallen waar het horen van de minderjarige een echte meerwaarde voor de minderjarige en de rechtbank meebrengt.

Dit is vooral zo wanneer de betwisting de persoon van de minderjarige rechtstreeks raakt. In andere gevallen bepaalt subamendement nr. 38 van dezelfde indienster dat het horen in deze gevallen enkel op verzoek van de minderjarige of bij beslissing van de rechter zelf gebeurt.

Spreekster verwijst naar de nadelen van het huidige artikel 931. Enerzijds is de rechtszekerheid zoek, door het feit dat de ene minderjarige wel wordt gehoord en de andere niet. Anderzijds staat geen rechtsmiddel open tegen de beslissing van de rechter de minderjarige al dan niet te horen. Het principe van de verschijnings- en oproepingsplicht brengt uniformiteit in de toepassing van het hoorrecht en haalt de last van de beslissing om al dan niet gehoord te worden van de schouders van de minderjarige. Spreekster is zich wel bewust van de administratieve werklast die dit systeem met zich meebrengt, en voorziet aldus twee delen: verplichte verschijning wanneer het de persoon van de minderjarige betreft, facultatief hoorrecht in de andere gevallen (wanneer de rechter dit nuttig acht of op verzoek van de minderjarige zelf). De rechtspraak zal de verschillende hypothesen invullen.

De minister verwijst naar bepaalde wettelijke bepalingen die een verplichting tot horen instellen, zelfs in gevallen die de minderjarigen aanbelangen (bijvoorbeeld artikel 394 van het Burgerlijk Wetboek op de voogdij, artikel 56*bis* van de wet op de jeugdbescherming, artikel 405, § 2, bij betwistingen tussen de minderjarige en de voogd, artikel 407 in verband met de voogdij, artikel 475*ter* van het Burgerlijk Wetboek in verband met de pleegvoogdij).

Il n'est pas traumatisant pour le mineur de devoir comparaître devant le tribunal. Le premier traumatisme est constitué par la dispute entre ses parents. La pression pour ne pas comparaître peut être très forte.

L'amendement n° 35 de la même auteur persiste dans la même logique et renferme le lien avec la proposition de loi instituant les avocats des mineurs. L'amendement propose de mentionner, dans l'avis qui avertit le mineur qu'il peut être entendu, les dispositions de l'article 931 du Code judiciaire et les coordonnées de la permanence la plus proche d'avocats des mineurs. Dès que le mineur a un avocat, celui-ci reçoit copie de l'avis.

Mme Taelman dépose les amendements n°s 36 et 37 (doc. Sénat, n° 2-554/4), qui n'imposent le principe de l'obligation de convocation et de comparution, avec de gros efforts administratifs, que dans les cas où l'audition du mineur apporte une véritable plus-value pour lui et le tribunal.

C'est surtout le cas lorsque le litige touche directement la personne du mineur. Dans les autres cas, le sous-amendement n° 38 de la même auteur ne prévoit l'audition qu'à la demande du mineur ou par décision du juge lui-même.

L'intervenante évoque les désavantages de l'article 931 actuel. D'une part, la sécurité juridique fait défaut, du fait que tel mineur est entendu et tel autre pas. D'autre part, aucun recours n'est ouvert contre la décision du juge d'entendre ou de ne pas entendre le mineur. Le principe de l'obligation de comparution et de convocation uniformise l'application du droit d'être entendu et libère le mineur de la charge de la décision d'être entendu ou non. L'intervenante est bien consciente de la charge de travail administratif que ce système engendre et prévoit dès lors deux volets: comparution obligatoire lorsqu'il s'agit de la personne du mineur, droit facultatif d'être entendu dans les autres cas (si le juge en voit l'utilité ou à la demande du mineur lui-même). La jurisprudence interprétera les différentes hypothèses.

Le ministre renvoie à certaines dispositions légales qui instituent une obligation d'audition, même dans les cas qui intéressent les mineurs (par exemple l'article 394 du Code civil concernant la tutelle, l'article 56*bis* de la loi sur la protection de la jeunesse, l'article 405, § 2, en cas de contestations entre le mineur et le tuteur, l'article 407 concernant la tutelle, l'article 475*ter* du Code civil en ce qui concerne la tutelle officieuse, l'article 479).

Mevrouw Taelman meent dat de voorgestelde bepalingen gelden onverminderd andersluidende bepalingen in bijzondere wetten.

De minister vestigt ook de aandacht op het feit dat het niet altijd makkelijk zal zijn de gevallen die de minderjarige aanbelangen en de gevallen die zijn persoon betreffen te onderscheiden. Wie zal dat vaststellen? Adoptie, ouderlijk gezag en omgangsrecht betreffen duidelijk de persoon van de minderjarige. Wat echter bij de aanduiding van de pro-voogd (zie artikelen 34 en 56bis van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming)?

Mevrouw Nyssens heeft de indruk dat de voorgestelde amendementen een stap achteruit betekenen tegenover het huidige artikel 931, in zoverre dat het horen van de minderjarige enkel verplicht wordt in gevallen die zijn persoon betreffen.

Mevrouw de T' Serclaes sluit zich hierbij aan. Tevens wenst spreekster te weten wanneer juist, op welk ogenblik van de procedure, de minderjarige het oproepingsbericht krijgt. Wanneer juist zal hij tussenkomen?

De minister bevestigt dat deze vraag zeer terecht is. Op het eerste gezicht meent spreker dat de minderjarige van bij de vaststelling van de zaak zou moeten worden bericht en vanaf dan moet kunnen worden opgeroepen. Spreker verwijst naar het wetsontwerp met betrekking tot de adoptie waar duidelijk wordt gesteld in welke fase van de procedure de betrokkene moet tussenkomen. Elke procedure is echter verschillend. Men moet rekening houden met het feit dat men hier de algemene regel stelt en dat bijzondere procedures ervan afwijken. Aldus zou het best zijn te stipuleren dat de minderjarige kan worden gehoord van bij de aanvang.

Mevrouw Taelman meent dat de voorgestelde bepaling absoluut geen stap achteruit betekent ten opzichte van het huidige artikel 931, integendeel. Het facultatief hoorrecht blijft immers in alle gevallen bestaan; de minderjarige kan steeds vragen gehoord te worden of de rechter kan dit steeds beslissen. Spreekster verwijst naar haar amendement nr. 38 (subamendement op amendement nr. 2 van de regering, stuk Senaat, nr. 2-554/4).

Mevrouw de T' Serclaes en de heer Mahoux dienen het amendement nr. 39 in (stuk Senaat, nr. 2-554/4, subamendement op amendement nr. 2). Dit amendement behoudt het huidige artikel 931 als basis. De mogelijkheid wordt behouden voor een kind op zijn verzoek te worden gehoord. Het amendement raakt evenmin aan de mogelijkheid voor de rechter om te vragen het kind te horen. Het kind heeft het recht gehoord te worden en moet dit kunnen vernemen. Aldus werd ervoor geopteerd het hoorrecht mede te delen vanaf 12 jaar. Amendement nr. 40 van dezelfde indieners strekt ertoe standaardbrieven op te stellen, aangepast aan de leeftijd van het kind. Het

Mme Taelman estime que les dispositions proposées s'appliquent sans préjudice de dispositions contraires prévues dans des lois particulières.

Le ministre souligne également qu'il ne sera pas toujours facile de distinguer les cas qui intéressent le mineur et ceux qui concernent sa personne. Qui le constatera? L'adoption, l'autorité parentale et le droit de visite concernent manifestement la personne du mineur. Qu'en est-il toutefois de la désignation du protuteur (voir les articles 34 et 56bis de la loi du 8 avril 1965 concernant la protection de la jeunesse)?

Mme Nyssens a l'impression que les amendements proposés constituent un pas en arrière par rapport à l'article 931 actuel, en ce qu'ils ne rendent l'audition du mineur obligatoire que dans les cas qui concernent sa personne.

Mme de T' Serclaes abonde dans le même sens. L'intervenante désire également savoir quand exactement, à quel moment de la procédure, le mineur reçoit l'avis de convocation. Quand exactement interviendra-t-il?

Le ministre convient que cette question est très pertinente. À première vue, l'intervenant estime que le mineur devrait être informé dès la fixation de l'affaire et pouvoir être convoqué à partir de ce moment. Dans le projet de loi relatif à l'adoption, il est précisé à quel stade de la procédure l'intéressé doit intervenir. Mais chaque procédure est différente. Il faut tenir compte du fait que l'on fixe en l'occurrence la règle générale et que les procédures particulières y dérogent. Il serait donc préférable de prévoir que le mineur peut être entendu dès le début.

Selon Mme Taelman, la disposition proposée ne constitue absolument pas un pas en arrière par rapport à l'article 931 actuel; au contraire. Le droit facultatif d'être entendu subsiste en effet dans tous les cas; le mineur peut toujours demander à être entendu ou le juge peut toujours décider d'entendre le mineur. L'intervenante renvoie à son amendement n° 38 (sous-amendement à l'amendement n° 2 du gouvernement, doc. Sénat, n° 2-554/4).

Mme de T' Serclaes et M. Mahoux déposent l'amendement n° 39 (doc Sénat, n° 2/554/4, sous-amendement à l'amendement n° 2). Cet amendement conserve l'article 931 actuel comme base. La possibilité pour l'enfant d'être auditionné à sa demande est maintenue. L'amendement conserve également la possibilité pour le juge de demander une audition de l'enfant. L'enfant a le droit d'être entendu et doit en être informé. On a donc opté pour une information du droit d'audition à partir de l'âge de 12 ans. L'amendement n° 40 des mêmes auteurs vise à mettre au point des modèles types de lettres, adaptées à l'âge de l'enfant. Le point D de l'amendement n° 39 donne

punt D van het amendement nr. 39 geeft de mogelijkheid aan de rechter buiten de advocaat of de vertrouwenspersoon een persoon aan te wijzen die de minderjarige begeleidt. Het kan immers noodzakelijk zijn dat het kind wordt vergezeld van een psycholoog of een gebarentolk (zie ook amendement nr. 41 van dezelfde auteurs).

Spreekster meent dat deze amendementen een goede oplossing bieden om de jongeren rechten te bieden, zonder de procedure al te zeer te overbelasten. Deze oplossing lijkt ook gesteund door de mensen op het veld.

De minister blijft erbij dat ook de minderjarige beneden de 12 jaar dient te worden geïnformeerd. Alle minderjarigen moeten dezelfde rechten hebben. Indien ze niet verplicht zijn te verschijnen, zullen ze onder druk worden gezet het niet te doen. Men moet de keuze om al dan niet gehoord te worden niet in de schoenen van de minderjarige schuiven.

Verder stelt spreker zich vragen over de bijstand door een vertrouwenspersoon die onafhankelijk is van de partijen in het geding. Het is niet duidelijk wie kan beslissen over deze al dan niet onafhankelijkheid en hoever deze bijstand juist zal gaan.

De heer Cornil onderstreept dat contacten met de personen in de praktijk (Franstalige magistraten) ten grondslag liggen van de betreffende amendementen. Die personen lijken geen voorstander van het systematisch horen van alle kinderen. Bovendien kunnen kinderen, ook van minder dan 12 jaar (*capable de discernement*), nu reeds worden gehoord op basis van het huidige artikel 931 en dit lijkt ingevuld te worden door de magistraten. Tevens worden alle kinderen vanaf 12 jaar geïnformeerd over hun recht gehoord te worden, zodanig dat zij allen gelijke rechten hebben. Het lijkt niet mogelijk te zijn alle kinderen te laten verschijnen bij elke echtscheidingsprocedure of bij elke procedure over een verkeersongeval waarbij minderjarigen zijn betrokken. Dit kan trouwens traumatiserend zijn voor sommige kinderen.

Mevrouw de Bethune verwijst naar de vorige besprekingen. Het begrip «in staat zijn eigen mening te vormen» wordt blijkbaar verschillend ingevuld door de verschillende magistraten. Het is dus een arbitrair criterium. Daarom is zij er ook voorstander van de zaken te objectiveren en een leeftijdsdrempel in te schrijven in de wet.

Ook het debat met betrekking tot het al dan niet verplicht horen werd reeds gevoerd. Spreekster verwijst naar de ongelijkheid met betrekking tot de rechtstoegang. Slechts indien elk kind wordt opgeroepen en dient te verschijnen, heeft men de waarborg dat zij zijn geïnformeerd over hun recht gehoord te worden. Indien men hier, wegens overbelasting van de rechtbanken, toch dient een beperking in te voeren, is zij veeleer voorstander van het invoeren van een functioneel criterium (zie amendementen van

au juge la possibilité de désigner, en dehors de l'avocat ou de la personne de confiance, une personne qui accompagne le mineur. Il peut en effet s'avérer nécessaire que l'enfant soit accompagné d'un psychologue ou d'un interprète qui maîtrise le langage gestuel (voir aussi l'amendement n° 41 des mêmes auteurs).

L'intervenante estime que ces amendements constituent une bonne solution pour offrir des droits aux jeunes, sans trop surcharger la procédure. C'est aussi la solution qui paraît remporter les suffrages des gens sur le terrain.

Le ministre persiste à dire que le mineur de moins de 12 ans doit également être informé. Tous les mineurs doivent avoir les mêmes droits. S'ils ne sont pas obligés de comparaître, on fera pression sur eux pour qu'ils ne le fassent pas. Il ne faut pas reporter sur le mineur la responsabilité de choisir d'être entendu ou non.

L'intervenant s'interroge également sur l'assistance d'une personne de confiance indépendante des parties à l'instance. On ne voit pas bien qui pourra décider si cette personne est indépendante ou non ni jusqu'où exactement ira cette aide.

M. Cornil souligne que les amendements en question résultent de contacts avec des gens de terrain (magistrats francophones). Ceux-ci ne semblent pas favorables à l'audition systématique de tous les enfants. En outre, les enfants, même de moins de 12 ans (capables de discernement), peuvent déjà être entendus sur la base de l'article 931 actuel, et il semble que les magistrats fassent usage de cette possibilité. En même temps, tous les enfants à partir de 12 ans seront également informés de leur droit d'être entendus, de sorte qu'ils auront tous les mêmes droits. Il ne semble pas faisable de convoquer tous les enfants lors de chaque procédure en divorce ou de chaque procédure faisant suite à un accident de la circulation et impliquant des mineurs. Cela pourrait d'ailleurs avoir un effet traumatisant pour certains enfants.

Mme de Bethune renvoie aux discussions qui ont précédé. Les magistrats ont apparemment une interprétation divergente de ce qu'il faut entendre par «être capable de se forger une opinion». Le critère est donc arbitraire. C'est pourquoi elle est d'avis d'objectiver les choses et d'inscrire une limite d'âge dans la loi.

On a déjà débattu aussi du caractère obligatoire ou non de l'audition du mineur. L'intervenante rappelle l'argument de l'inégalité d'accès à la justice. Ce n'est que si chaque enfant est convoqué et tenu de comparaître qu'on aura la garantie que tous les enfants seront informés de leur droit d'être entendus. Si, en raison de la surcharge de travail que connaissent les tribunaux, il fallait malgré tout prévoir une limitation, elle pencherait plutôt pour un critère fonctionnel (voir les amendements de Mme Taelman —

mevrouw Taelman — onderscheid tussen zaken die de persoon van de minderjarige betreffen en zaken die hem aanbelangen).

Tenslotte verwijst spreekster naar de gevoerde hoorzittingen, waarin uiteenlopende meningen waren te horen. Niet enkel de amendementen van de heer Mahoux en mevrouw de T' Serclaes zijn gebaseerd op getuigenissen van mensen uit de praktijk.

Mevrouw de T' Serclaes herhaalt dat de mensen op het terrein, ook psychologen en kinderpsychiaters, allen zijn gekant tegen de verplichte oproeping en verschijning. Daarom grijpt zij terug naar de verplichting het kind vanaf 12 jaar te informeren. Voor het overige geldt artikel 931. Zij gaat wel akkoord eventueel het criterium van het onderscheidingsvermogen eruit te halen en alle kinderen de mogelijkheid te geven gehoord te worden.

Het lijkt mevrouw de Bethune een goede zaak de verplichte oproeping en verschijning te beperken tot geschillen die de persoon van de minderjarige betreffen. Een oproeping voor de rechtbank hoeft niet per definitie stigmatiserend te zijn. Het hangt af van de wijze waarop dit gebeurt. Het is belangrijk de oproeping aan te passen aan de cultuur van kinderen.

Spreekster herhaalt dat het traumatisme van de minderjarige wordt gevormd door het onderliggende familiaal probleem en niet door de eventuele verschijning. De kinderen moeten het recht hebben om te spreken. De manier waarop is uiteraard belangrijk. Daarom ook is vorming van magistraten en advocaten belangrijk.

De minister wijst erop dat artikel 12 van het IVRK een hoorrecht invoert en dit moet een vertolking krijgen in het nationaal recht. Deze vertaling vond op een verschillende wijze plaats bijvoorbeeld in artikel 931 (op zijn verzoek) en in artikel 56*bis* van de wet op de jeugdbescherming (daar moet hij verschijnen).

Spreeker bevestigt dat de niet verplichte verschijning inderdaad een onderscheid maakt tussen de kinderen. De kinderen die de grootste bek hebben zullen gehoord worden en de andere niet. Door de verschijningsplicht geeft men elk kind dezelfde kansen. Als zij niet wensen te spreken, kunnen zij dit melden aan de rechter. Het maakt deel uit van de opleiding van de magistraten de kinderen niet te dwingen een keuze te maken. De kinderen moeten de waarborg krijgen dat zij niet beslissen over het geschil tussen de ouders. De rechters zullen zeggen dat de kinderen niet hoeven te spreken.

Mevrouw Kaçar vestigt de aandacht op de thans geldende rechtsonzekerheid. Sommige magistraten pleiten voor de rechtstreekse toepassing van artikel 12 van het IVRK, andere magistraten passen dit niet toe. Er blijkt een verschillende toepassing te zijn in de verschillende taalgebieden.

distinction entre les affaires concernant la personne du mineur et les affaires qui l'intéressent).

Enfin, l'intervenante se réfère aux auditions, au cours desquelles on a pu entendre des opinions divergentes. Il n'y a pas que les amendements de M. Mahoux et de Mme de T' Serclaes qui soient fondés sur des témoignages de praticiens.

Mme de T' Serclaes répète que les gens de terrain, y compris les psychologues et les pédopsychiatres sont hostiles à la convocation et à la comparution obligatoires. C'est pourquoi elle en revient à l'obligation d'informer l'enfant à partir de l'âge de 12 ans. Pour le reste, l'article 931 est applicable. Elle veut bien éventuellement supprimer le critère du discernement et donner à tous les enfants la possibilité d'être entendus.

Mme de Bethune trouve qu'il est bon de limiter la convocation et la comparution obligatoires aux litiges concernant la personne du mineur. Une convocation devant le tribunal ne doit pas forcément être stigmatisante. Tout dépend de la manière dont elle a lieu. Il y a lieu d'adapter la convocation à la culture des enfants.

L'intervenante rappelle que le traumatisme du mineur provient du problème familial sous-jacent et pas de sa comparution éventuelle. Les enfants doivent avoir le droit de parler. La manière dont ils peuvent le faire revêt naturellement une importance capitale, ce qui souligne aussi combien il est important que les magistrats et les avocats reçoivent une formation *ad hoc*.

Le ministre souligne que l'article 12 de la CIDE instaure le droit d'être entendu et que cet article doit être transposé dans notre droit interne. Cette transposition s'est faite diversement, par exemple à l'article 931 du Code judiciaire (à la demande de l'enfant) et à l'article 56*bis* de la loi relative à la protection de la jeunesse (obligation de comparaître).

L'intervenant confirme que si la comparution n'est pas obligatoire, cela entraînera une différence entre les enfants. Les enfants qui ont le plus d'aplomb seront entendus et les autres pas. Si l'on rend la convocation obligatoire, on donne à chaque enfant les mêmes chances. Si l'enfant ne souhaite pas parler, il peut le dire au juge. Les magistrats savent de par leur formation qu'ils ne doivent pas forcer les enfants à faire un choix. Les enfants doivent avoir la garantie qu'ils ne trancheront pas le litige qui oppose leurs parents. Les juges diront aux enfants qu'ils ne sont pas obligés de parler.

Mme Kaçar attire l'attention sur l'insécurité juridique qui existe actuellement. Certains magistrats plaident en faveur de l'application directe de l'article 12 CIDE, tandis que d'autres ne l'appliquent pas. L'application de cet article semble différer d'une région linguistique à l'autre.

Artikel 931 geeft de mogelijkheid aan de kinderen gehoord te worden, maar zij kunnen dat recht niet opeisen. Daar schiet dit artikel tekort ten opzichte van artikel 12 van het IVRK.

Tot slot stelt spreker dat de kinderen die verwikkeld zijn in een echtscheidingsprocedure van de ouders in ieder geval geconfronteerd worden met het proces tussen hun ouders. De verplichte verschijning zal geen bijkomend trauma opleveren. De keuze tussen het trauma en de rechtszekerheid geeft enigszins een vertekend beeld. Ideaal zou zijn dat het kind wordt verhoord in zijn milieu (zoals bij de sociale enquête).

Naar aanleiding van de vorige bespreking, dient mevrouw Taelman amendement nr. 43 in (stuk Senaat, nr. 2-554/4), dat in het eerste en derde lid van de voorgestelde § 3 de woorden «de zaak die hem» vervangt door de woorden «elk geding dat zijn persoon» en de woorden «of aanbelangt» vervangt door de woorden «en op zijn verzoek of bij beslissing van de rechter in elk geding dat hem aanbelangt»; de bedoeling is het huidige systeem bepaald in artikel 931 uit te breiden. Er wordt in een verplichte oproeping voorzien van minderjarigen vanaf de leeftijd van 12 jaar in gedingen die rechtstreeks de persoon van de minderjarigen betreffen. In zulke gedingen wordt ook de minderjarige beneden de leeftijd van 12 jaar gehoord, nadat de rechter er zich heeft van vergewist dat deze minderjarige in staat is zich een eigen mening te kunnen vormen. Daarentegen is er een facultatieve oproeping in alle andere zaken die de minderjarige aanbelangen, maar dus niet zijn persoon betreffen; de minderjarige zal dan worden gehoord op zijn verzoek of bij beslissing van de rechter».

De minister kan instemmen met het amendement. De aldus gewijzigde § 3, derde lid, zal wel dienen te worden geherformuleerd, aangezien hij taalkundig niet helemaal klopt. De bedoeling is dat de minderjarige die de leeftijd van 12 jaar niet heeft bereikt wordt gehoord in elk geding dat zijn persoon betreft, en op zijn verzoek, in elk geding dat hem aanbelangt, wanneer uit een door de rechter bevolen maatschappelijk onderzoek blijkt dat de minderjarige in staat is zijn eigen mening te vormen over het geding dat zijn persoon betreft of hem aanbelangt.

Mevrouw de T' Serclaes werpt op dat het amendement niet tegemoetkomt aan de problemen die een hoorplicht voor de minderjarige kunnen teweegbrengen. Spreekster verwijst naar amendement nr. 39 van haarzelf en de heer Mahoux dat hieraan wel tegemoetkomt.

Het verhoor is een recht van het kind.

Mevrouw Taelman verwijst naar het amendement van mevrouw de Bethune (amendement nr. 44, stuk Senaat, nr. 2-554/4) dat een oproepingsplicht voorschrijft, echter zonder verschijningsplicht.

L'article 931 donne aux enfants la possibilité d'être entendus, mais ils ne peuvent pas revendiquer ce droit. Voilà en quoi cet article est insuffisant par rapport à l'article 12 de la CIDE.

Enfin, l'intervenante souligne que les enfants dont les parents sont en instance de divorce sont de toute manière confrontés au procès qui oppose leurs père et mère. La comparution obligatoire ne causera pas un traumatisme supplémentaire. Le choix entre le traumatisme et la sécurité juridique correspond à une image quelque peu déformée. L'idéal serait que l'enfant soit entendu dans son environnement (comme cela se fait dans le cadre de l'enquête sociale).

Au vu de la discussion qui précède, Mme Taelman dépose l'amendement n° 43 (doc. Sénat n° 2-554/4), qui tend à remplacer, aux alinéas 1er et 3 du § 3 proposé, les mots «dans toute affaire le concernant» par les mots «dans tout procès concernant sa personne» et les mots «et l'intéressant» par les mots «et à sa demande ou sur décision du juge, dans tout procès l'intéressant»; cet amendement a pour but d'élargir le système actuel visé à l'article 931. Une convocation obligatoire est prévue pour les mineurs à partir de l'âge de 12 ans dans les procès qui concernent directement leur personne. Dans les procès de ce type, le juge entendra également les mineurs de moins de 12 ans, après s'être préalablement assuré que le mineur en question est capable de se former sa propre opinion. Par contre, la convocation du mineur sera facultative dans toutes les autres affaires intéressant le mineur mais ne concernant pas sa personne; dans ce cas, le mineur sera entendu à sa demande ou sur décision du juge.

Le ministre peut souscrire à cet amendement. Le texte du § 3, alinéa 3, ainsi amendé devra cependant être reformulé car il présente certaines lacunes d'ordre linguistique. L'objectif est que le mineur qui n'a pas atteint l'âge de 12 ans soit entendu dans tout procès concernant sa personne et, à sa demande, dans tout procès l'intéressant, lorsqu'il ressort d'une enquête sociale ordonnée par le juge que le mineur est capable de se former sa propre opinion sur le procès l'intéressant ou concernant sa propre personne.

Mme de T' Serclaes objecte que l'amendement ne résout pas les problèmes pouvant découler pour le mineur d'une audition obligatoire. L'intervenante évoque à cet égard l'amendement n° 39 qu'elle a déposé conjointement avec M. Mahoux et qui remédie à ce problème.

L'audition est un droit de l'enfant.

Mme Taelman fait référence à l'amendement de Mme de Bethune (amendement n° 44, doc. Sénat n° 2-554/4), qui prescrit de convoquer le mineur mais n'oblige pas celui-ci à comparaître.

Mevrouw de Bethune meent dat er een akkoord bestaat tussen de commissieleden de oproeping facultatief te maken voor gedingen die de minderjarige aanbelangen, zonder zijn persoon te betreffen. Haar amendement nr. 44 opteert bovendien voor een verplichte oproeping, zonder verplichte verschijning. Deze regel zou zich aldus moeten enten op amendement nr. 43 van mevrouw Taelman.

Amendement nr. 45 van mevrouw de Bethune herneemt amendement nr. 40 van mevrouw de T' Serclaes en de heer Mahoux en strekt ertoe het oproepingsbericht voor de minderjarige op een kindvriendelijke en verstaanbare manier op te stellen.

De heer Mahoux kan met deze principes instemmen. Hij vat samen dat een minderjarige een oproepingsbericht krijgt in elke zaak die zijn persoon betreft. De oproeping impliceert echter geen verplichting tot verschijning. Dat is trouwens ook de algemene mening van de rechtspraak. Het Franse woord «convocation» scheidt wel enige verwarring en lijkt niet zo goed gekozen. Men zou duidelijk moeten stellen dat het om een informatie gaat, niet om een verplichting te verschijnen.

Mevrouw de T' Serclaes heeft wel nog enige moeite met het amendement nr. 44, in zoverre dat dit de automatische tussenkomst voorschrijft van de advocaat voor minderjarigen. Dit zal heel wat kosten met zich meebrengen, en bovendien is de minderjarige niet verplicht een advocaat te hebben. Dit zal de procedure nodeloos verzwaren. Aldus stelt zij voor het voorgestelde derde lid te doen vervallen.

Mevrouw de Bethune onderstreept dat het de bedoeling is de advocaat van de minderjarige te verwittigen, indien de minderjarige reeds een advocaat heeft. Dit houdt geen automatische aanwijzing in van een advocaat. De tekst zou misschien moeten worden geherformuleerd, afhankelijk van de tekst van het wetsvoorstel tot instelling van de advocaat voor minderjarigen.

Mevrouw Nyssens meent eveneens dat amendement nr. 44 te radicaal is geformuleerd. Het moet duidelijk zijn dat de minderjarige niet per definitie van bij de start van de procedure een advocaat heeft.

Mevrouw de T' Serclaes is, duidelijkheidshalve, voorstander van een nieuw globaal amendement dat artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek herschrijft.

In deze optiek, wenst mevrouw Nyssens de gemaakte keuzes nog eens duidelijk op een rijtje te zetten. Zij wil duidelijkheid over amendement nr. 43 van mevrouw Taelman. Moet men werkelijk het onderscheid maken tussen de zaken die zijn persoon betreffen en de zaken die hem aanbelangen? Kan men uit het amendement niet afleiden dat de leeftijd van het vermogen des onderscheids wordt gelijkgesteld met de leeftijd van 12 jaar?

Mme de Bethune considère qu'il y a un consensus entre les commissaires pour rendre la convocation facultative dans les procès qui intéressent le mineur mais ne concernent pas sa personne. Son amendement n° 44 opte en outre pour une convocation obligatoire sans comparution obligatoire. Cette règle devrait donc se greffer sur l'amendement n° 43 de Mme Taelman.

L'amendement n° 45 de Mme de Bethune reprend l'amendement n° 40 de Mme de T'Serclaes et M. Mahoux et vise à faire rédiger l'avis de convocation destiné au mineur d'une manière qui serait compréhensible et à sa portée.

M. Mahoux dit pouvoir marquer son accord sur ces principes. En résumé, le mineur reçoit un avis de convocation dans toute affaire concernant sa personne. La convocation n'implique toutefois aucune obligation de comparaître. C'est d'ailleurs l'opinion qui prévaut d'une manière générale dans la jurisprudence. Le terme français «convocation» prête toutefois quelque peu à confusion et ne semble pas tellement bien choisi. Il conviendrait de préciser qu'il s'agit d'une information et pas d'une obligation de comparaître.

Mme de T' Serclaes émet encore une réserve au sujet de l'amendement n° 44, dans la mesure où il prévoit l'intervention automatique de l'avocat des mineurs. Cela entraînera pas mal de frais et, de plus, le mineur n'est pas obligé d'avoir un avocat. Cela alourdira inutilement la procédure. Elle propose dès lors de supprimer l'alinéa 3 proposé.

Mme de Bethune souligne que le but est de prévenir l'avocat du mineur, si ce dernier en a déjà un. Cela ne signifie pas qu'il y ait désignation automatique d'un avocat. Il faudrait peut-être reformuler le texte, en fonction du texte de la proposition de loi instituant les avocats des jeunes.

Mme Nyssens estime elle aussi que la formulation de l'amendement n° 44 est trop radicale. Il doit être clair que le mineur n'a pas, par définition, un avocat dès le début de la procédure.

Mme de T' Serclaes souhaite, pour des raisons de clarté, un nouvel amendement global qui réécrirait l'article 931 du Code judiciaire.

Dans cette optique, Mme Nyssens souhaite faire le point encore une fois sur les choix qui ont été faits. Elle veut que les choses soient claires au sujet de l'amendement n° 43 de Mme Taelman. Faut-il vraiment faire la distinction entre les affaires concernant la personne du mineur et les affaires qui l'intéressent? Ne peut-on déduire de l'amendement qu'il assimile l'âge auquel le mineur a la faculté de discernement et l'âge de 12 ans?

Mevrouw Taelman antwoordt dat vandaag de dag al te veel jeugdrechters beslissen jongeren niet te horen, ook als het hun persoon betreft. Het in amendement nr. 43 voorgestelde systeem heeft het voordeel dat de rechter, in gedingen die de persoon van de minderjarigen betreffen, die rechtstreeks betrekking hebben op het leefmilieu van de minderjarige (bijvoorbeeld schoolkeuze, medische interventies, dringende en voorlopige maatregelen met betrekking tot het omgangsrecht en het ouderlijk gezag) de minderjarige moet oproepen. In het huidige artikel 931 moet het initiatief uitgaan van de minderjarige zelf of van de rechter. De drempel van 12 jaar betekent enkel dat vanaf 12 jaar het kind wordt geacht zich een mening te kunnen vormen; beneden deze leeftijd blijft een beslissing van de rechter nodig over het «oordeel des ondersheids» van de minderjarige. Kinderen van 12 jaar weten onmiddellijk welke rechten ze hebben en zijn niet afhankelijk van een beslissing of oordeel van de rechter. De leeftijd van het vermogen des onderscheid wordt geenszins gelijkgesteld met de leeftijd van 12 jaar. Men kan perfect oordelen dat een kind van 7 of 9 jaar zich een mening kan vormen over het geschil. In de andere zaken die niet de persoon van de minderjarige betreffen blijft artikel 931 onverkort gelden.

De heer Mahoux duidt de belangrijkste voorgestelde wijzigingen aan ten opzichte van het huidige artikel 931.

— De woorden «*capable de discernement*» worden vervangen door de woorden «*à même de former sa propre opinion sur l'affaire*».

— De instelling van een oproepingsplicht van de minderjarige in de zaken die zijn persoon betreffen en een facultatieve oproeping in de geschillen die hem aanbelangen.

De minister wijst erop dat deze facultatieve oproeping in bepaalde gevallen een stap achteruit kan zijn ten opzichte van de huidige wetgeving. Zo bepaalt de wet op de voogdij (artikel 394 van het Burgerlijk Wetboek) dat de rechter de minderjarige boven de leeftijd van 12 jaar moet horen alvorens de voogd wordt benoemd. Ook de wet op de jeugdbescherming bepaalt in artikel 56*bis* dat de jeugdrechtbank elke minderjarige vanaf 12 jaar dient te horen:

«De jeugdrechtbank moet de persoon die minstens de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt oproepen ten einde gehoord te worden in geschillen tussen personen aan wie het ouderlijk gezag over de betrokkene is toevertrouwd, wanneer punten worden behandeld die betrekking hebben op het gezag over zijn persoon, het beheer van zijn goederen, de uitoefening van het bezoekrecht of de aanwijzing van de in artikel 34 bedoelde personen.»

Mme Taelman répond qu'à l'heure actuelle, trop de juges de la jeunesse décident de ne pas entendre les jeunes, même lorsqu'il s'agit de leur personne. Le système proposé dans l'amendement n° 43 présente l'avantage que le juge doit convoquer le mineur dans les procès qui concernent sa personne, qui touchent directement à son cadre de vie (par exemple le choix de l'école, les interventions médicales, les mesures urgentes et provisoires à prendre dans le cadre du droit de visite et de l'autorité parentale). Dans l'article 931 actuel, l'initiative doit émaner du mineur lui-même ou du juge. La limite de 12 ans signifie seulement que l'enfant est censé pouvoir se forger une opinion à partir de 12 ans; au-dessous de cet âge, une décision du juge sur la «*faculté de discernement*» du mineur demeure nécessaire. Les enfants de 12 ans savent immédiatement quels droits ils ont et ne dépendent pas d'une décision ou d'une appréciation du juge. L'âge du discernement n'est aucunement assimilé à l'âge de 12 ans. On peut parfaitement penser qu'un enfant de 7 ou de 9 ans peut se forger une opinion sur le litige. Dans les autres affaires qui ne concernent pas la personne du mineur, l'article 931 reste pleinement applicable.

M. Mahoux indique les modifications proposées les plus importantes par rapport à l'actuel article 931 :

— les mots «*capable de discernement*» sont remplacés par les mots «*à même de former sa propre opinion sur l'affaire*»;

— l'instauration d'une convocation obligatoire du mineur dans les affaires concernant sa personne et d'une convocation facultative dans les litiges qui l'intéressent.

Le ministre fait remarquer que, dans certains cas, cette convocation facultative peut représenter un recul par rapport à la législation existante. C'est ainsi que la loi sur la tutelle (article 394 du Code civil) prévoit que le juge doit entendre le mineur, s'il est âgé de douze ans, avant de nommer le tuteur. La loi sur la protection de la jeunesse prévoit elle aussi, en son article 56*bis*, que le tribunal de la jeunesse doit convoquer la personne de douze ans au moins aux fins d'audition :

«Le tribunal de la jeunesse doit convoquer tout jeune à partir de douze ans aux fins d'audition dans les litiges qui opposent les personnes investies à son égard de l'autorité parentale, lorsque sont débattus des points qui concernent le gouvernement de sa personne, l'administration de ses biens, l'exercice du droit de visite ou la désignation de la personne visée à l'article 34 (le protuteur).»

Spreker legt er zich bij neer dat de rechten van minderjarigen stapsgewijs zullen dienen te worden ingesteld.

De heer Mahoux onderstreept dat er geenszins een stap achteruit wordt gezet. De wet op de voogdij en de wet op de jeugdbescherming blijven immers van toepassing.

Mevrouw Nyssens sluit zich hierbij aan. Amendement nr. 2 van de regering bepaalt trouwens uitdrukkelijk in de aanhef van de voorgestelde § 3 «onverminderd de wettelijke bepalingen ...». Specifieke wetten gaan voor op de algemene regel.

Zij herschrijft het eerste lid van § 3 in haar amendement nr. 46 (stuk Senaat, nr. 2-554/4).

Naar aanleiding van de vorige bespreking, dient mevrouw de Bethune een voorstel van amendement in (stuk Senaat, 2-554/4, amendement nr. 47), dat regeringsamendement nr. 2 op volgende punten wenst te wijzigen:

A. Het 2° doen vervallen.

De indienster acht het wenselijk artikel 931, eerste lid niet te wijzigen wat betreft het horen van een minderjarige onder ede. Op dat vlak moet de leeftijd van 15 jaar niet worden verlaagd.

B. Het eerste tot het vierde lid van de in het 5° voorgestelde § 3 vervangen, op basis van volgende krachtlijnen:

1) een onderscheid wordt ingesteld op de leeftijd van 12 jaar.

2) het criterium van het vereiste onderscheidingsvermogen wordt vervangen door «in staat zijn zijn of haar eigen mening te kunnen vormen».

3) zowel voor de minderjarigen boven 12 jaar als onder 12 jaar wordt een onderscheid gemaakt tussen gedingen die de persoon voor de minderjarige betreffen (verplichte oproeping) en andere gedingen die hem aanbelangen (facultatief hoorrecht).

4) de tussenkomst van de advocaat ter nazicht van de vrijwilligheid van het weigeren gevolg te geven aan een oproeping is enkel van toepassing eenmaal de minderjarige over een advocaat beschikt.

Voor het overige verwijst spreekster naar het schematisch overzicht van de verantwoording van het amendement.

Tevens dient mevrouw de Bethune een amendement in (stuk Senaat, 2-554/4, amendement nr. 48) ter invoeging van een artikel 931*ter* dat de vorm van het oproepingsbericht betreft, dat op een kindvriendelijke wijze dient te worden geformuleerd.

Amendement nr. 49 stelt voor artikel 5 van het wetsvoorstel met betrekking tot de opheffing van artikel 56*bis* van de Jeugdbeschermingswet, te doen vervallen.

L'intervenant se résigne à qu'il faudra établir progressivement les droits des mineurs.

M. Mahoux souligne qu'on ne fait en aucun cas un pas en arrière. En effet, la loi sur la tutelle et la loi sur la protection de la jeunesse restent applicables.

Mme Nyssens se rallie à ce point de vue. D'ailleurs, l'amendement n° 2 du gouvernement dispose explicitement, au début du § 3 proposé: «sans préjudice des dispositions légales ...». Les lois spécifiques priment la règle générale.

Elle réécrit l'alinéa 1er du § 3 dans son amendement n° 46 (doc. Sénat, n° 2-554/4).

À la suite de la discussion, qui précède, Mme de Bethune dépose un amendement (doc. Sénat, n° 2-554/4, amendement n° 47), qui vise à modifier l'amendement n° 2 du gouvernement sur les points suivants:

A. Supprimer le 2°.

L'auteur estime qu'il n'est pas opportun de modifier l'article 931, alinéa 1er, en ce qui concerne l'audition d'un mineur sous serment. Il ne faut pas abaisser en l'espèce l'âge de 15 ans.

B. Remplacer les alinéas 1er à 4 du 5°, § 3, proposé en fonction des lignes directrices suivantes:

1) Une distinction est instaurée à l'âge de 12 ans.

2) On remplace le critère de la «capacité de discernement» par celui de «être à même de former sa propre opinion».

3) Pour les mineurs de plus de 12 ans, comme pour ceux de moins de 12 ans, on fait une distinction entre les affaires concernant la personne du mineur (convocation obligatoire) et celles l'intéressant (droit d'audition facultatif).

4) L'intervention de l'avocat qui vérifie si le refus du mineur de donner suite à une convocation a été fait de son plein gré vaut uniquement pour le cas où le mineur dispose d'un avocat.

Pour le reste, l'intervenante renvoie à l'aperçu schématique figurant dans la justification de l'amendement.

En outre, Mme de Bethune dépose un amendement (doc. Sénat, n° 2-554/4, amendement n° 48), visant à insérer un article 931*ter* relatif au modèle d'avis de convocation, qui doit être formulé de manière compréhensible pour l'enfant.

L'amendement n° 49 vise à supprimer l'article 5 de la proposition qui concerne l'abrogation de l'article 56*bis* de la loi relative à la protection de la jeunesse.

De minister gaat akkoord met deze amendementen.

Mevrouw de T' Serclaes uit bezwaar. De amendementen zijn volgens spreekster geen weerspiegeling van de consensus die tijdens de vorige bespreking werd bereikt.

Zo heeft zij bezwaar tegen het door de rechter bevolen maatschappelijk onderzoek.

Spreekster dringt aan op het feit dat de bescherming de minderjarige al dan niet te horen een verantwoordelijkheid is van de rechter. Het maatschappelijk onderzoek is niet terzake. Zij stelt voor te verstreken vanuit de huidige tekst van artikel 931.

De minister geeft toe dat de bepaling met betrekking tot het maatschappelijk onderzoek kan worden geschrapt. Toch wenst hij aan te stippen dat de deskundigheid van maatschappelijk assistenten ook wordt aanvaard in zeer gewichtige zaken (vb. plaatsing van minderjarigen in een instelling). De deskundigheid van enquêteurs kan worden verondersteld; zij zijn wel vaardig om met kinderen om te gaan.

Mevrouw de T' Serclaes vreest dat de hier voorgestelde amendementen een stap achteruit betekenen in vergelijking met het huidige artikel 931.

Dit bepaalt immers dat elke minderjarige die in staat is zijn eigen mening te vormen, kan gehoord worden.

De minister weerlegt deze bewering. Artikel 931 bepaalt dat de rechter de minderjarige *kán* horen, op verzoek van de minderjarige of bij beslissing van de rechter. De amendementen leiden ertoe dat de minderjarige wordt gehoord.

De commissie kan zich niet eenparig scharen achter de voorgestelde tekst. Aldus zal een nieuw globaal amendement worden ingediend (zie C.2).

C.2. Amendementen nrs. 50 tot 53

Mevrouw de Bethune c.s. dient amendement nr. 50 in (stuk Senaat, nr. 2-554/5), waarbij wordt gepoogd de vorige bespreking te verwerken.

De minister merkt op dat het eerste lid van § 3 enkel gewag maakt van elke procedure die de minderjarige betreft, dus niet van de procedure die hem aanbelangt (zoals bij de advocaat voor minderjarigen). Is dit de werkelijke bedoeling?

Een tweede vraag betreft het derde lid van het huidige artikel 931, dat bepaalt dat de daaraan verbonden kosten in voorkomend geval onder de partijen worden verdeeld.

Het vijfde lid bepaalt dat, wanneer de rechter beslist de minderjarige te horen, de laatstgenoemde kan weigeren gehoord te worden. Acht men deze zin-

Le ministre marque son accord sur ces amendements.

Mme de T' Serclaes formule des objections. Selon elle, ces amendements ne reflètent pas le consensus auquel on est parvenu au cours de la discussion précédente.

Elle n'est pas d'accord par exemple sur l'enquête sociale ordonnée par le juge.

L'intervenante insiste sur le fait que la décision d'entendre ou non le mineur relève de la responsabilité du juge. L'enquête sociale n'est pas pertinente. Elle propose de se fonder sur le texte actuel de l'article 931.

Le ministre concède qu'on peut supprimer la disposition relative à l'enquête sociale. Toutefois, il souhaite souligner qu'on reconnaît également l'expertise des assistants sociaux dans des affaires très importantes (par exemple, le placement de mineurs dans une institution). On peut présumer l'expertise des enquêteurs; ils sont bel et bien aptes à traiter avec les enfants.

Mme de T' Serclaes craint que les amendements proposés en l'occurrence ne constituent un recul par rapport à l'article 931 actuel.

Celui-ci dispose en effet que tout mineur capable de se former une opinion peut être entendu.

Le ministre conteste cette affirmation. L'article 931 dispose que le juge peut entendre le mineur, à la demande de celui-ci ou sur décision du juge. Les amendements auront pour conséquence que le mineur sera entendu.

La commission ne peut se rallier unanimement au texte proposé. On déposera donc un nouvel amendement global (voir ci-après C.2).

C.2. Amendements n°s 50 à 53

Mme de Bethune et consorts déposent l'amendement n° 50 (doc. Sénat, n° 2-554/5) qui vise à concrétiser la discussion précédente.

Le ministre signale que l'alinéa 1er du §3 fait uniquement mention de toute procédure concernant le mineur et que, par conséquent, il ne mentionne pas les procédures intéressant le mineur (comme pour l'avocat des mineurs). Est-ce réellement l'objectif visé?

Une deuxième question porte sur l'article 931 en vigueur, qui dispose que les frais qui y sont liés sont répartis entre les parties s'il y a lieu.

L'alinéa 5 dispose que lorsque le juge décide d'entendre le mineur, celui-ci peut refuser d'être entendu. Cette disposition est-elle jugée superflue

snede overbodig, omdat de minderjarige, al naargelang het geval, inderdaad moet gehoord worden, of kan gehoord worden op zijn eigen verzoek? Wat echter als hij gehoord wordt op beslissing van de rechter? Moet men ook niet stellen dat de minderjarige ook de mogelijkheid heeft niet te spreken bij de rechter? Of is het voldoende dit in het verslag te vermelden?

De minister wenst de bevestiging dat het vergezelen door een vertrouwenspersoon geen bijstand impliceert. Men moet ervoor zorgen dat de verklaring niet verkleurt door de aanwezigheid van verschillende personen.

Verder vraagt spreker waarom werd geopteerd voor de term «proces-verbaal» in plaats van «verslag». Het proces-verbaal kan immers niet de niet-verbale communicatie weergeven.

Mevrouw de Bethune antwoordt dat werd geopteerd voor het woord «proces-verbaal» omdat het «verslag» geen juridisch afdwingbare kracht heeft. Men zou zich dan kunnen beperken tot de enkele vermelding dat het kind is gehoord. Dit wou men vermijden. Het woord proces-verbaal werd verkozen omdat dit eerder wijst op de noodzaak van een inhoudelijk verslag. Er is geen enkele verhindering dat ook de lichaamstaal hierin wordt genoteerd.

Mevrouw de T' Serclaes voegt eraan toe dat de voorgestelde formulering werd verkozen door de jeugdrechters. Het woord proces-verbaal duidt op een meer exhaustief verslag van het verhoor, zonder dat de partijen er kopie van ontvangen (geen deel van het dossier). Het woord van het kind moet immers volledig vrij blijven.

Mevrouw Taelman verwijst naar de wijze waarop het proces-verbaal wordt opgesteld sinds de wet-Franchimont. De wijze waarop dit moet gebeuren is echter eerder een taak van het ministerie van Justitie, die daarover een omzendbrief zou kunnen richten aan de rechtbanken.

De minister meent dat het moeilijk is het proces-verbaal, zoals opgevat in het Wetboek van strafverordering, naar analogie om te zetten in het Gerechtelijk Wetboek. Er wordt immers duidelijk bepaald in het Gerechtelijk Wetboek wat een proces-verbaal moet inhouden (artikel 939 van het Gerechtelijk Wetboek en volgende over het proces-verbaal van het getuigenverhoor).

Wat betreft de vraag over de kosten, verwijst spreker naar haar amendement nr. 51 (stuk Senaat, nr. 2-554/5).

Wat betreft de mogelijkheid van het kind niet te spreken, verwijzen de dames de Bethune en de T' Serclaes naar de gangbare praktijk.

Mevrouw de T' Serclaes verwijst ook naar artikel 56*bis* van de wet op de jeugdbescherming, waarbij

pour la raison que le mineur, selon les cas, doit effectivement être entendu ou peut être entendu à sa demande? Quid cependant s'il est entendu sur la décision du juge? Ne faudrait-il pas disposer également que le mineur a la possibilité de garder le silence devant le juge? Ou suffit-il de le mentionner dans le rapport?

Le ministre désire obtenir confirmation que l'accompagnement par une personne de confiance ne sous-entend pas une assistance. Il faut veiller à ce que la déclaration ne soit pas transformée par la présence de diverses personnes.

L'intervenant demande en outre pourquoi l'on a opté pour le terme «procès-verbal» plutôt que pour le terme «compte rendu». En effet, le procès-verbal ne peut pas reproduire la communication non verbale.

Mme de Bethune répond que l'on a choisi le terme «procès-verbal» parce que le terme «compte rendu» n'est pas contraignant sur le plan juridique. On pourrait alors se limiter à mentionner que l'enfant a été entendu. C'est ce que l'on a voulu éviter. Le mot «procès-verbal» a été choisi parce qu'il indique plutôt la nécessité d'un compte rendu axé sur le contenu. Il n'y a absolument aucun empêchement à inclure également le langage corporel dans ce procès-verbal.

Mme de T' Serclaes ajoute que la formulation proposée a été retenue par les juges de la jeunesse. Le mot «procès-verbal» fait penser à un compte rendu plus exhaustif de l'audition, sans que les parties en reçoivent copie (le procès-verbal ne fait pas partie du dossier). En effet, les déclarations de l'enfant doivent rester entièrement libres.

Mme Taelman renvoie à la manière dont le procès-verbal est rédigé depuis la loi Franchimont. Cette question est toutefois du ressort du ministère de la Justice qui pourrait adresser une circulaire à ce sujet aux tribunaux.

Le ministre estime qu'il est difficile de transposer, par analogie, dans le Code judiciaire, le procès-verbal tel qu'il est conçu dans le Code d'instruction criminelle. En effet, le Code judiciaire définit clairement ce que doit contenir un procès-verbal (articles 939 et suivants Code Judiciaire relatifs au procès-verbal de l'audition des témoins).

Pour la question sur les frais, l'intervenante renvoie à son amendement n° 51 (doc. Sénat, n° 2-554/5).

En ce qui concerne la possibilité pour l'enfant de garder le silence, Mmes de Bethune et de T' Serclaes renvoient à l'usage.

Mme de T' Serclaes renvoie également à l'article 56*bis* de la loi relative à la protection de la

de minderjarige een oproeping ontvangt. Indien hij niet verschijnt, stelt de rechter enkel vast dat hij niet aanwezig is. Indien hij aanwezig is, is hij niet verplicht te spreken.

Mevrouw de Bethune stelt duidelijk dat het hoorrecht een verplichting impliceert voor de rechter om het kind te horen, echter niet voor het kind om te spreken.

Wat betreft de weglating van de woorden «of hem aanbelangt», verwijst mevrouw de T' Serclaes naar het huidige artikel 931.

In de Nederlandse tekst lijkt aanbelangen ruimer dan «betreffen». In het Frans lijkt «concerner» dan weer ruimer dan «intéresser». De bedoeling is deze bepaling zo ruim mogelijk te laten.

Mevrouw Nyssens stelt nog een tekstverbetering voor (amendement nr. 53, stuk Senaat, nr. 2-554/5). In de voorgestelde § 4 dient «bij oproepingsbericht zoals bedoeld in artikel 931ter» te worden vervangen door «bij oproepingsbericht overeenkomstig artikel 931ter».

Amendement nr. 52 van mevrouw de T' Serclaes (stuk Senaat, nr. 2-554/5) heeft enkel een tekstverduidelijking tot doel. De aanhef van het 2° van § 3 van het voorgestelde artikel 931 dient te luiden als volgt: «kan elke minderjarige die de leeftijd van 12 jaar niet heeft bereikt en die in staat is ...»

Artikel 3

Dit artikel geeft geen aanleiding tot opmerkingen.

Artikel 3bis

Amendement nr. 40 van mevrouw de T' Serclaes en de heer Mahoux (stuk Senaat, nr. 2-554/4) strekt ertoe een artikel 931ter in te voegen, waarbij het aan de Koning toekomt standaardbrieven op te stellen die ter informatie aan de minderjarige worden toegestuurd.

Amendement nr. 48 van mevrouw de Bethune (stuk Senaat, nr. 2-554/4) heeft dezelfde strekking.

Artikel 4

Amendement nr. 1 van de regering (Stuk Senaat, nr. 2-554/2) stelt voor artikel 4 te doen vervallen. De navorsingen van de jeugdrechter op basis van artikel 51 van de jeugdbeschermingswet zijn veel breder dan het horen van het kind.

Amendement nr. 17 van mevrouw de Bethune (stuk Senaat, nr. 2-554/3) heeft dezelfde strekking.

jeunesse, selon lequel le mineur reçoit une convocation. S'il ne comparait pas, le juge se contente de constater qu'il n'est pas présent. S'il est présent, il n'est pas tenu de parler.

Mme de Bethune souligne que le droit d'être entendu entraîne l'obligation pour le juge d'entendre l'enfant, mais n'entraîne pas d'obligation pour l'enfant de parler.

Pour ce qui est de la suppression des mots «ou l'intéressant», Mme de T' Serclaes renvoie à l'article 931 en vigueur.

Dans le texte néerlandais, le mot «aanbelangen» semble avoir un sens plus large que «betreffen». Pour le français, «concerner» semble par contre plus large que «intéresser». Le but est de rédiger cette disposition dans les termes les plus larges possible.

Mme Nyssens propose encore une correction de texte (amendement n° 53, doc. Sénat, n° 2-554/5). Au § 4 proposé, les mots «le mineur est convoqué au moyen de la convocation ...» doivent être remplacés par les mots «le mineur est convoqué conformément à ...».

L'amendement n° 52 de Mme de T' Serclaes (doc. Sénat, n° 2-554/5) vise uniquement à préciser le texte. Au § 3, 2°, proposé, il y a lieu de remplacer les mots «tout mineur capable de former sa propre opinion» par les mots «le mineur de moins de 12 ans capable de former sa propre opinion».

Article 3

Cet article ne suscite aucune observation.

Article 3bis

L'amendement n° 40 de Mme de T' Serclaes et M. Mahoux (doc. Sénat, n° 2-554/4) tend à insérer un article 931ter, prévoyant qu'il appartient au Roi d'établir un modèle de lettre qui sera envoyée au mineur pour information.

L'amendement n° 48 de Mme de Bethune (doc. Sénat, n° 2-554/4) a le même objet.

Article 4

L'amendement n° 1 du gouvernement (doc. Sénat, n° 2-554/2) propose de supprimer l'article 4. Les possibilités d'investigation dont dispose le juge de la jeunesse en application de l'article 51 de la loi relative à la protection de jeunesse ne se limitent pas, tant s'en faut, à l'audition de l'enfant.

L'amendement n° 17 de Mme de Bethune (doc. Sénat, n° 2-554/3) est de portée identique.

Artikel 5

Amendement nr. 49 van mevrouw de Bethune (stuk Senaat, nr. 2-554/4) strekt ertoe dit artikel te doen vervallen.

Artikel 5 van het oorspronkelijke wetsvoorstel bestond erin artikel 56*bis* van de wet op de jeugdbescherming op te heffen, om de wetgeving coherent te maken en een algemene regeling in te stellen geïnspireerd op de bijzondere wetten.

Gezien de commissie afstand doet van deze doelstelling, is het niet wenselijk dit artikel op te heffen en blijven bijzondere wetten gelden waar zij in gunstiger bepalingen voorzien.

Dit amendement wordt ingetrokken. Er kan worden verwezen naar de bespreking van artikel 2.

Stemmingen

Artikel 1 is eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

De amendementen nrs. 53, 52, 51 en 50 op artikel 2 zijn eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden. De overige amendementen op dit artikel zijn ingetrokken.

Het aldus geamendeerde artikel 2 is eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

Artikel 3 is eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

Amendement nr. 40 ter invoeging van een artikel 3*bis* is ingetrokken. Amendement nr. 48 is eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

Amendement nr. 1 op artikel 4 is ingetrokken. Amendement nr. 17 en het aldus geamendeerde artikel zijn eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

Amendement nr. 49 op artikel 5 is ingetrokken. Artikel 5 is eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

III. PROCEDURE — ONTWERP VAN AANGENOMEN TEKST

De commissie geeft uitdrukkelijk de wens te kennen het ontwerp van aangenomen tekst, zoals deze voortvloeit uit de stemmingen onder II, te onderwerpen aan een grondig onderzoek op het vlak van legistiek en terminologie.

Tevens wordt beslist dat ook de coherentie moet worden nagegaan met de samenhangende wetsvoorstellen nrs. 2-256 en 2-626.

Het onderzoek kan aanleiding geven tot het indienen van nieuwe amendementen, die juridisch

Article 5

L'amendement n° 49 de Mme de Bethune (doc. Sénat, n° 2-554/4) vise à supprimer cet article.

L'article 5 de la proposition de loi initiale prévoyait l'abrogation de l'article 56*bis* de la loi relative à la protection de la jeunesse, afin d'assurer la cohérence de la législation et d'instaurer un régime général inspiré des lois spéciales.

Étant donné que la commission renonce à cet objectif, il n'est plus souhaitable d'abroger cet article et les dispositions des lois spéciales restent d'application lorsqu'elles sont plus favorables.

L'amendement est retiré. On se reportera à la discussion de l'article 2.

Votes

L'article 1er est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

Les amendements n°s 53, 52, 51 et 50, à l'article 2, sont adoptés à l'unanimité des 8 membres présents. Les autres amendements à cet article sont retirés.

L'article 2 ainsi amendé est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

L'article 3 est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

L'amendement n° 40 visant à insérer un article 3*bis* est retiré. L'amendement n° 48 est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

L'amendement n° 1 à l'article 4 est retiré. L'amendement n° 17, et l'article ainsi amendé, sont adoptés à l'unanimité des 8 membres présents.

L'amendement n° 49, à l'article 5, est retiré. L'article 5 est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

III. PROCÉDURE — PROJET DE TEXTE ADOPTÉ

La commission exprime explicitement le souhait de soumettre le projet de texte adopté, résultant des votes sous II, à un examen approfondi sur les plans de la terminologie et de la légistique.

Il est décidé en outre qu'il y a lieu de vérifier la cohérence avec les propositions de loi connexes (n°s 2-256 et 2-626).

L'examen peut donner lieu au dépôt de nouveaux amendements visant à des améliorations sur le plan

technische verbeteringen inhouden of die de samenhang met de andere wetsvoorstellen herstellen.

Duidelijkheidshalve wordt hierna het ontwerp van aangenomen tekst weergegeven.

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Art. 2

Artikel 911 van het Gerechtelijk Wetboek, gewijzigd bij de wet van 30 juni 1994, wordt vervangen als volgt:

§ 1. Een minderjarige beneden de volle leeftijd van vijftien jaar mag niet onder ede worden gehoord. Zijn verklaringen kunnen enkel als inlichtingen gelden.

§ 2. Bloedverwanten in nederdalende lijn mogen niet worden gehoord in zaken waarin hun bloedverwanten in opgaande lijn tegengestelde belangen hebben.

§ 3. In elke procedure die de minderjarige betreft, onverminderd de wettelijke bepalingen betreffende zijn vrijwillige tussenkomst en zijn toestemming:

1° moet de rechtbank de minderjarige die minstens de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt, oproepen teneinde gehoord te worden;

2° kan elke minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar niet heeft bereikt en die in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, op zijn verzoek of bij beslissing van de rechter, worden gehoord. Wanneer de minderjarige het verzoek aan de rechter bij wie de zaak aanhangig is of aan de procureur des Konings heeft gericht, kan het onderhoud niet worden geweigerd.

§ 4. De minderjarige wordt opgeroepen overeenkomstig artikel 931ter; hij kan weigeren aan deze oproeping gevolg te geven. Deze weigering moet worden medegedeeld door de minderjarige door terugzending van het door hem ondertekende oproepingsbericht aan de griffie van de rechtbank.

Indien de minderjarige over een advocaat beschikt, wordt tevens een afschrift van het oproepingsbericht aan de advocaat verzonden. Indien de minderjarige weigert aan de oproeping van de rechter gevolg te geven, ziet deze advocaat na of deze weigering vrijwillig is gedaan en deelt hij het resultaat mee aan de griffie van de rechtbank.

§ 5. De minderjarige wordt gehoord door de rechter of door de persoon die deze aanwijst. Het onderhoud vindt plaats buiten de aanwezigheid van wie

juridico-technique ou destinés à rétablir la cohérence avec les autres propositions.

Par souci de clarté, le projet de texte adopté est reproduit ci-après.

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

Art. 2

L'article 911 du Code judiciaire, modifié par la loi du 30 juin 1994, est remplacé par ce qui suit:

§ 1er. Le mineur d'âge de moins de quinze ans révolus ne peut être entendu sous serment. Ses déclarations peuvent être recueillies à titre de simple renseignement.

§ 2. Les descendants ne peuvent être entendus dans les causes où leurs ascendants ont des intérêts opposés.

§ 3. Dans toute procédure concernant le mineur, sans préjudice des dispositions légales prévoyant son intervention volontaire et son consentement:

1° le tribunal doit convoquer le mineur d'âge de douze ans au moins, aux fins d'audition;

2° tout mineur de moins de douze ans capable de former sa propre opinion peut être entendu à sa demande ou sur décision du juge. Lorsque le mineur en fait la demande, soit au juge saisi soit au procureur du Roi, l'audition ne peut être refusée.

§ 4. Le mineur est convoqué conformément à l'article 931ter; il peut refuser de donner suite à cette convocation. Le mineur doit communiquer ce refus en renvoyant au greffe du tribunal la convocation signée par lui.

Si le mineur dispose d'un avocat, une copie de la convocation est également envoyée à ce dernier. Si le mineur refuse de donner suite à la convocation du juge, cet avocat vérifie si ce refus a été fait de plein gré et communique le résultat de cette vérification au greffe du tribunal.

§ 5. Le mineur est entendu par le juge ou la personne désignée par ce dernier à cet effet. L'audition a lieu hors de la présence de quiconque, à

ook, de griffier en de advocaat van de minderjarige uitgezonderd. Indien de minderjarige zich niet wenst te laten bijstaan door een advocaat, kan hij zich laten vergezellen door een vertrouwenspersoon die onafhankelijk is van de partijen in het geding.

Het horen van de minderjarige heeft niet tot gevolg dat hij partij in het geding wordt. Aan de mening van de minderjarige wordt passend belang gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en maturiteit.

Het horen geschiedt op een plaats die door de rechter geschikt wordt geacht. Van het onderhoud wordt een proces-verbaal opgemaakt dat bij het dossier van de rechtspleging wordt gevoegd, zonder dat evenwel een afschrift ervan aan de partijen wordt bezorgd. Het proces-verbaal wordt aan de minderjarige voorgelezen en door hem ondertekend voor akkoord.

De kosten verbonden aan het onderhoud worden in voorkomend geval over de partijen verdeeld.

Artikel 3

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 931*bis* ingevoegd, luidende:

«Art. 931*bis*. — De Koning bepaalt welke bijzondere opleiding moet worden gevolgd door rechters die oordelen in geschillen die minderjarigen betreffen.»

Artikel 4

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 931*ter* ingevoegd, luidende:

«Art. 931*ter*. — De Koning bepaalt een model van oproepingsbericht dat de minderjarige op een kindvriendelijke en verstaanbare manier duidelijk maakt dat hij voor de rechtbank wordt opgeroepen, dat hij een advocaat kan raadplegen en dat hij zijn verschijning kan weigeren zoals voorzien in artikel 931, § 5.

Het bericht vermeldt tevens de coördinaten van de jeugdadvocatenpermanentie waarheen de minderjarige zich kan wenden.»

Artikel 5

Artikel 56*bis* van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, gewijzigd bij ..., ingevoegd bij de wet van 2 februari 1994, wordt opgeheven.

IV. SYNTHESEAMENDEMENT NR. 54 (STUK SENAAT, NR. 2-554/6)

Het juridisch-technisch onderzoek van de tekst, dat werd verricht in overleg met de dienst Wetsevaluatie,

l'exception du greffier et de l'avocat du mineur. Si le mineur a renoncé à sa faculté d'être assisté par un avocat, il peut se faire accompagner d'une personne de confiance indépendante des parties à l'instance.

L'audition du mineur ne lui confère pas la qualité de partie à la procédure. Les opinions du mineur sont prises en considération compte tenu de son âge et de son degré de maturité.

L'audition a lieu en un endroit considéré comme convenable par le juge. Il en est établi un procès-verbal qui est joint au dossier de la procédure, sans que copie en soit délivrée aux parties. Le procès-verbal est lu au mineur, puis signé pour accord par ce dernier.

Le cas échéant, les frais de l'audition sont partagés entre les parties.

Article 3

Dans le même Code, il est inséré un article 931*bis*, rédigé comme suit:

«Art. 931*bis*. — Le Roi détermine quelle est la formation particulière que doivent suivre les juges qui statuent sur des litiges concernant des mineurs.»

Article 4

Dans le même Code, il est inséré un article 931*ter*, rédigé comme suit:

«Art. 931*ter*. — Le Roi fixe un modèle d'avis de convocation expliquant au mineur, d'une manière compréhensible et à sa portée, qu'il est convoqué devant le tribunal, qu'il peut consulter un avocat et qu'il peut refuser de comparaître, comme prévu à l'article 931, § 5.

L'avis mentionne également les coordonnées de la permanence d'avocats des mineurs à laquelle le mineur peut s'adresser.»

Article 5

L'article 56*bis* de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse, modifié ..., inséré par la loi du 2 février 1994, est abrogé.

IV. AMENDEMENT GLOBAL N° 54 (DOC. SENAT, N° 2-554/6)

L'examen légistique du texte qui a été effectué en concertation avec le Service d'évaluation de la législa-

geeft aanleiding tot het volgend globaal amendement (stuk Senaat, nr. 2-554/6), dat de artikelen 2 tot en met 5 herschrijft.

«De artikelen 2 tot 5 vervangen als volgt:

«Artikel 2

Artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek, gewijzigd bij de wet van 30 juni 1994, wordt vervangen als volgt:

«Art. 931. — § 1. Een minderjarige beneden de volle leeftijd van vijftien jaar mag niet onder ede worden gehoord. Zijn verklaringen kunnen enkel als inlichtingen gelden.

Bloedverwanten in nederdalende lijn mogen niet worden gehoord in zaken waarin hun bloedverwanten in opgaande lijn tegengestelde belangen hebben.

§ 2. In elke procedure die de minderjarige betreft, onverminderd de wettelijke bepalingen betreffende zijn vrijwillige tussenkomst en zijn toestemming:

1° moet de rechtbank de minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt, oproepen teneinde gehoord te worden;

2° kan elke minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar niet heeft bereikt en die in staat is zijn mening te vormen, bij beslissing van de rechter, worden gehoord. Wanneer de minderjarige het verzoek aan de rechter bij wie de zaak aanhangig is of aan de procureur des Konings heeft gericht, kan het onderhoud evenwel niet worden geweigerd.

De minderjarige wordt opgeroepen overeenkomstig artikel 931ter; hij kan weigeren aan deze oproeping gevolg te geven. Deze weigering moet worden medegedeeld door de minderjarige door terugzending van het door hem ondertekende oproepingsbericht aan de griffie van de rechtbank.

Indien de minderjarige over een advocaat beschikt, wordt tevens een afschrift van het oproepingsbericht aan deze advocaat gezonden. Indien de minderjarige weigert aan de oproeping van de rechter gevolg te geven, wordt zijn advocaat daarvan in kennis gebracht. De advocaat gaat na of deze weigering vrijwillig is gedaan en deelt het resultaat van zijn onderzoek mee aan de griffie van de rechtbank.

§ 3. De minderjarige wordt gehoord door de rechter of door de persoon die deze aanwijst. Het onderhoud vindt plaats buiten de aanwezigheid van wie ook, de griffier en de advocaat van de minderjarige uitgezonderd. Indien de minderjarige zich niet wenst te laten bijstaan door een advocaat, kan hij zich laten vergezellen door een vertrouwenspersoon die onafhankelijk is van de partijen in het geding.

tion a abouti à l'amendement global suivant (doc. Sénat n° 2-554/6), qui réécrit les articles 2 à 5.

«Remplacer les articles 2 à 5 par ce qui suit:

«Article 2

L'article 931 du Code judiciaire, modifié par la loi du 30 juin 1994, est remplacé par ce qui suit:

«Art. 931. — § 1er. Le mineur d'âge de moins de quinze ans révolus ne peut être entendu sous serment. Ses déclarations peuvent être recueillies à titre de simple renseignement.

Les descendants ne peuvent être entendus dans les causes où leurs ascendants ont des intérêts opposés.

§ 2. Dans toute procédure concernant le mineur, sans préjudice des dispositions légales prévoyant son intervention volontaire et son consentement:

1° le tribunal doit convoquer le mineur d'âge de douze ans, aux fins d'audition;

2° tout mineur de moins de douze ans capable de se forger une opinion peut être entendu à sa demande ou sur décision du juge. Néanmoins, lorsque le mineur en fait la demande, soit au juge saisi du litige, soit au procureur du Roi, l'audition ne peut être refusée.

Le mineur est convoqué conformément à l'article 931ter; il peut refuser de donner suite à cette convocation. Le mineur doit communiquer ce refus en renvoyant au greffe du tribunal la convocation signée par lui.

Si le mineur dispose d'un avocat, une copie de la convocation est également envoyée à ce dernier. Si le mineur refuse de donner suite à la convocation du juge, son avocat en est avisé. L'avocat vérifie si ce refus a été fait de plein gré et communique le résultat de cette vérification au greffe du tribunal.

§ 3. Le mineur est entendu par le juge ou la personne désignée par ce dernier à cet effet. L'audition a lieu hors de la présence de quiconque, à l'exception du greffier et de l'avocat du mineur. Si le mineur a renoncé à sa faculté d'être assisté par un avocat, il peut se faire accompagner d'une personne de confiance indépendante des parties à l'instance.

Het horen geschiedt op een plaats die door de rechter geschikt wordt geacht. Van het onderhoud wordt door de griffier een proces-verbaal opgemaakt dat bij het dossier van de rechtspleging wordt gevoegd, zonder dat evenwel een afschrift ervan aan de partijen wordt bezorgd. Het proces-verbaal wordt aan de minderjarige voorgelezen en door hem ondertekend voor akkoord.

De kosten verbonden aan het onderhoud worden in voorkomend geval over de partijen verdeeld.

Het horen van de minderjarige heeft niet tot gevolg dat hij partij in het geding wordt. Aan de mening van de minderjarige wordt een passend belang gehecht in overeenstemming met zijn leeftijd en maturiteit.

Art. 3

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 931*bis* ingevoegd, luidende:

«Art. 931*bis*. — De Koning bepaalt welke bijzondere opleiding moet worden gevolgd door rechters die oordelen in geschillen die minderjarigen betreffen.»

Art. 4

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 931*ter* ingevoegd, luidende:

«Art. 931*ter*. — De Koning bepaalt een model van oproepingsbericht dat de minderjarige op een kindvriendelijke manier duidelijk maakt dat hij voor de rechtbank wordt opgeroepen, dat hij een advocaat voor minderjarigen kan raadplegen, overeenkomstig artikel 508/24 en dat hij zijn verschijning kan weigeren zoals voorzien in artikel 931, § 2, tweede en derde lid.

Het bericht vermeldt tevens de gegevens van de permanentie van advocaten voor minderjarigen waarop de minderjarige een beroep kan doen.»

Art. 5

In artikel 1233, § 1, 2°, van hetzelfde Wetboek, vervangen door de wet van 27 maart 2001, worden de woorden «artikel 931, zesde en zevende lid» vervangen door de woorden «artikel 931, § 3».

Art. 6

In artikel 1280, tweede lid, van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 30 juni 1994, worden de woorden «artikel 931, derde tot zevende lid» vervangen door de woorden «artikel 931, §§ 2 en 3».

L'audition a lieu en un endroit considéré comme convenable par le juge. Il en est établi par le greffier un procès-verbal qui est joint au dossier de la procédure, sans que copie en soit délivrée aux parties. Le procès-verbal est lu au mineur, puis signé pour accord par ce dernier.

Le cas échéant, les frais de l'audition sont partagés entre les parties.

L'audition du mineur ne lui confère pas la qualité de partie à la procédure. Les opinions du mineur sont prises en considération compte tenu de son âge et de son degré de maturité.

Art. 3

Dans le même Code, il est inséré un article 931*bis*, rédigé comme suit:

«Art. 931*bis*. — Le Roi détermine quelle est la formation particulière que doivent suivre les juges qui statuent sur des litiges concernant des mineurs.»

Art. 4

Dans le même Code, il est inséré un article 931*ter*, rédigé comme suit:

«Art. 931*ter*. — Le Roi fixe un modèle d'avis de convocation expliquant au mineur, d'une manière qui soit à sa portée, qu'il est convoqué devant le tribunal, qu'il peut consulter un avocat des mineurs, conformément à l'article 508/24 et qu'il peut refuser de comparaître, conformément à l'article 931, § 2, alinéas 2 et 3.

L'avis mentionne également les coordonnées de la permanence d'avocats des mineurs à laquelle le mineur peut s'adresser.»

Art. 5

À l'article 1233, § 1er, 2°, du même Code, remplacé par la loi du 27 mars 2001, les mots «article 931, alinéas 6 et 7» sont remplacés par les mots «article 931, § 3».

Art. 6

À l'article 1280, alinéa 2, du même Code, modifié par la loi du 30 juin 1994, les mots «article 931, alinéas 3 à 7» sont remplacés par les mots «article 931, §§ 2 et 3».

Art. 7

In artikel 1290, tweede en derde lid, van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 30 juni 1994, worden de woorden «artikel 931, derde tot zevende lid» vervangen door de woorden «artikel 931, §§ 2 en 3».

Art. 8

In artikel 1293, tweede en derde lid, van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 30 juni 1994, worden de woorden «artikel 931, derde tot zevende lid» vervangen door de woorden «artikel 931, §§ 2 en 3».

Art. 9

In artikel 1994, derde lid, van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 20 mei 1997, worden de woorden «artikel 931, derde tot zevende lid» vervangen door de woorden «artikel 931, §§ 2 en 3».

Art. 10

Artikel 56*bis* van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, ingevoegd bij de wet van 2 februari 1994, wordt opgeheven.

Verantwoording

Om redenen van legistiek wordt in artikel 2 de voorgestelde indeling van artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek vereenvoudigd (minder paragrafen).

Bovendien roept de wijziging van dat artikel tot de aanpassing van de verwijzingen ernaar in de artikelen 1233, 1280, 1290, 1293 en 1294 van het Gerechtelijk Wetboek. Dat is de strekking van de voorgestelde artikelen 5 tot 9.

Hetzelfde geldt voor de verwijzing naar artikel 931 in het in artikel 4 voorgestelde artikel 931*ter*.

In artikel 2 wordt in het voorgestelde artikel 931, § 2, 2° gekozen voor de formule «in staat is zijn mening te vormen» «*capable de se former une opinion*». Deze formule wordt omwille van de uniformiteit ook aangehouden in het wetsvoorstel nr. 626.

Het 2° wordt ook geformuleerd om duidelijker onderscheid te maken tussen de twee hypothesen: de minderjarige kan worden gehoord bij beslissing van de rechter maar moet worden gehoord als hij het zelf vraagt.

Het laatste lid van de voorgestelde § 2 (voorheen lid 2 van § 4), wordt aangevuld met de regel dat de advocaat van de minderjarige ook in kennis wordt gesteld van de weigering van de minderjarige om te verschijnen. De advocaat moet immers nagaan of deze weigering uit vrije wil gebeurde.

Art. 7

À l'article 1290, alinéas 2 et 3, du même Code, modifié par la loi du 30 juin 1994, les mots «article 931, alinéas 3 à 7» sont remplacés par les mots «article 931, §§ 2 et 3».

Art. 8

À l'article 1293, alinéas 2 et 3, du même Code, modifié par la loi du 30 juin 1994, les mots «article 931, alinéas 3 à 7» sont remplacés par les mots «article 931, §§ 2 et 3».

Art. 9

À l'article 1994, alinéa 3, du même Code, modifié par la loi du 20 mai 1997, les mots «article 931, alinéas 3 à 7» sont remplacés par les mots «article 931, §§ 2 et 3».

Art. 10

L'article 56*bis* de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse, inséré par la loi du 2 février 1994, est abrogé.

Justification

Pour les raisons d'ordre légistique, on simplifie la subdivision proposée de l'article 931 du Code judiciaire (moins de paragraphes).

En outre, la modification de cet article appelle l'adaptation des références qui y sont faites dans les articles 1233, 1280, 1290, 1293 et 1294 du Code judiciaire. Telle est la portée des articles 5 à 9 proposés.

Il en va de même pour la référence à l'article 931, qui figure à l'article 931*ter* proposé à l'article 4.

À l'article 2, on opte, dans l'article 931, § 2, 2°, proposé, pour la formule «capable de se former une opinion». Pour des raisons d'uniformité, cette formule a également été retenue dans la proposition de loi n° 626.

En outre, on reformule le 2° pour faire plus clairement la distinction entre les deux hypothèses: le mineur peut être entendu sur décision du juge, mais il doit être entendu lorsqu'il en ait la demande.

On complète le dernier alinéa du § 2 proposé (qui était auparavant l'alinéa 2 du § 4) par la règle selon laquelle l'avocat du mineur est lui aussi informé du refus du mineur de comparaître. En effet, l'avocat doit vérifier si ce refus a été fait de plein gré.

In het tweede lid van de voorgestelde § 3 (voorheen het derde lid van § 5), wordt gepreciseerd dat het proces-verbaal wordt opgesteld door de griffier. Dat is thans niet de regel wanneer de rechter niet zelf de minderjarige hoort maar daarvoor een andere persoon aanwijst.

De bepaling dat door het horen de minderjarige geen partij wordt, wordt verschoven naar achter. Nu staat die verloren tussen procedureregels.

In artikel 4 worden in het voorgestelde artikel 931*ter* de woorden «en verstaanbaar» geschrapt. Een niet verstaanbare tekst is niet kindvriendelijk. «Kindvriendelijk» heeft geen echt equivalent in het Frans. De vertaling is bijgevolg niet helemaal symmetrisch. Zoals hiervoor gezegd wordt ook de verwijzing naar artikel 931 in overeenstemming gebracht met de nieuwe tekst van dat artikel.

Het eerste lid van het voorgestelde artikel 931*ter* wordt ook aangepast zodat er uitdrukkelijk verwezen wordt naar de advocaten voor minderjarigen. In het tweede lid wordt die terminologie ook ingevoerd ter vervanging van de term «jeugdadvocaten».

Tenslotte worden nog een aantal redactionele verbeteringen aangebracht aan de verschillende artikelen.»

Het amendement wordt eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

IV. EINDSTEMMING

Het geamendeerde wetsvoorstel in zijn geheel wordt eenparig aangenomen door de acht aanwezige leden.

Het verslag wordt eenparig goedgekeurd door de acht aanwezige leden.

De rapporteurs,
Nathalie de T' SERCLAES.
Clotilde NYSENS.

De voorzitter,
Josy DUBIÉ.

À l'alinéa 2, du § 3 proposé (qui était auparavant l'alinéa 3 du § 5), on précise que le procès-verbal est établi par le greffier. Telle n'est actuellement pas la règle si le juge n'entend pas lui-même le mineur et qu'il désigne une autre personne pour l'entendre.

On place à la fin de l'article la disposition selon laquelle l'audition du mineur ne lui confère pas la qualité de partie. Actuellement, cette disposition est perdue parmi les règles de procédure.

À l'article 4, on supprime, à l'article 931*ter* proposé, les mots «d'une manière compréhensible». Un texte qui n'est pas compréhensible n'est pas à la portée de l'enfant. Le mot «*kindvriendelijk*», dans le texte néerlandais, n'a pas de véritable équivalent en français. Par conséquent, la traduction n'est pas parfaitement symétrique. Comme on l'a dit plus haut, on adapte également la référence à l'article 931 en fonction du nouveau texte de cet article.

On adapte aussi, dans le texte néerlandais, l'alinéa 1er de l'article 931*ter* proposé, pour y faire explicitement référence aux «*advocaten voor minderjarigen*». À l'alinéa 2, on introduit également cette terminologie, en remplacement du terme «*jeugdadvocaten*».

Enfin, on apporte encore une série de corrections rédactionnelles aux divers articles.»

L'amendement est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

IV. VOTE FINAL

L'ensemble de la proposition de loi amendée est adoptée à l'unanimité des 8 membres présents.

Le présent rapport a été approuvé à l'unanimité des 8 membres présents.

Les rapporteuses,
Nathalie de T' SERCLAES.
Clotilde NYSENS.

Le président,
Josy DUBIÉ.